

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2012–2015

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vlastimil Kubínek

Volnočasové aktivity dětí ve městě a na venkově

Praha 2015

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Jana Zachová

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED STUDIES

2012–2015

BACHELOR THESIS

Vlastimil Kubínek

Children's free time activities in the city and the countryside

Prague 2015

The Bachelor Thesis Work Supervisor: Mgr. Jana Zachová

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Vlastimil Kubínek

Anotace

Bakalářská práce zkoumá problematiku využití volného času a volnočasových aktivit. Výzkum je zaměřen na rozdíly trávení volného času dětí v prostředí města a venkova. Práce je členěna na teoretickou a praktickou část.

V teoretické části jsou objasněny pojmy jako volný čas dětí, druhy volnočasových činností, instituce a zařízení pro volný čas. Dále je provedena charakteristika prostředí pro trávení volného času.

Praktická část se zabývá samotným výzkumem problematiky volnočasových aktivit dětí prostřednictvím dotazníkového šetření ve vybraných základních školách. Na základě získaných dat porovnává rozdíly v organizovaných a neorganizovaných volnočasových aktivitách dětí ve městě a na venkově. Porovnává také volný čas dětí trávený aktivitami u počítače a frekvenci trávení volného času v přírodě.

Klíčová slova

Druhy volnočasových činností, funkce volného času, charakteristika dětství, instituce a zařízení pro volný čas, prostředí pro volný čas, volný čas.

Annotation

The bachelor work examines the subject of leisure and recreational activities. The research focuses on differences in leisure activities for children in urban and rural environments. The document is divided into theoretical and practical part.

The theoretical part explains the terms such as leisure activities for children, types of leisure activities, institutions and facilities. It also includes a characteristic of environment for leisure.

The practical part describes the research of leisure activities for children through a questionnaire survey composed in selected primary schools. Based on the obtained data, it compares differences in organized and non-organized leisure activities of children in urban and rural areas. It also compares free time of children spent at computers vs. frequency of leisure in nature.

Keywords

Environment for leisure, functions of leisure, characteristics of childhood, institutions and facilities for leisure, leisure, types of leisure activities.

OBSAH

ÚVOD	8
1 VOLNÝ ČAS	10
1.1 Vymezení pojmu volný čas	10
1.2 Historický vývoj volného času	11
1.3 Funkce volného času	13
2 VOLNÝ ČAS DĚTÍ	16
2.1 Charakteristika dětství	16
2.2 Zájmy dítěte školního věku	17
2.3 Volný čas dítěte školního věku	18
2.4 Hra	21
3 DRUHY VOLNOČASOVÝCH ČINNOSTÍ	23
3.1 Odpočinkové činnosti	23
3.2 Rekreační činnosti	24
3.3 Zájmové činnosti	24
3.3.1 Společenskovědní činnosti	24
3.3.2 Pracovní-technické činnosti	25
3.3.3 Přírodovědné-ekologické činnosti	26
3.3.4 Esteticko-výchovné činnosti	26
3.3.5 Hudební činnosti	27
3.3.6 Literárně-dramatické činnosti	27
3.3.7 Tělovýchovné, sportovní a turistické činnosti	28
4 INSTITUCE A ZAŘÍZENÍ PRO VOLNÝ ČAS	30
4.1 Zařízení v budově školy	30
4.2 Střediska pro volný čas dětí a mládeže	31
4.3 Další prostory a zařízení pro volný čas	32
4.4 Další subjekty pro volný čas	33
5 PROSTŘEDÍ PRO VOLNÝ ČAS	35
5.1 Vliv prostředí na jedince	36
5.2 Rodinné prostředí	37
5.3 Skupinové prostředí	38
5.4 Lokální prostředí	39

5.4.1	Prostředí města	39
5.4.2	Prostředí venkova	40
6	PRAKTICKÁ ČÁST	42
6.1	Cíl výzkumného šetření	42
6.2	Výzkumné otázky a stanovení hypotéz	43
6.3	Metoda výzkumu	43
6.4	Charakteristika výzkumného souboru	45
6.5	Vyhodnocení výzkumného šetření	47
6.6	Shrnutí cílů a hypotéz	59
	ZÁVĚR	61
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	63
	SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	65
	SEZNAM PŘÍLOH	66

ÚVOD

Jedním z ukazatelů kvality lidského života je způsob využívání volného času. Volný čas zabírá přibližně jednu třetinu našeho života, proto je přirozené, že zkoumání jeho využívání přilákalo, zvláště v minulém století, pozornost odborníků. V současném uspořádání české společnosti se stává správné využití tohoto času významným elementem, který ovlivňuje životní styl každého jedince i rodiny.

Využívání volného času ovlivňuje celá řada faktorů. Část z nich je spojena s odpočinkovými činnostmi. Celá řada technických vymožeností osvobodila člověka od těžké fyzické práce. Nadbytek různých výrobků a nabádání ke stále stoupající spotřebě dalo vzniknout konzumní společnosti. Tato skutečnost přináší nejen nové možnosti, ale vybízí i k pasivnímu využívání volného času. Konzument je zahrnut celou řadou nabídek zábavního charakteru a ztrácí schopnost volný čas vhodně a smysluplně využít. Nuda, nezdravý životní styl, změny ve fyziologickém vývoji působí na jedince škodlivě a negativně ovlivňují jeho vývoj. Tyto faktory působí i na děti. Jejich účinky můžeme pozorovat například na jejich zhoršujícím se zdravotním stavu. Mezi dalšími faktory můžeme uvést nedostatečnou pozornost v rodině, špatné výchovné působení rodiny, ale také neodborné vedení vychovatelů při organizovaných aktivitách dětí ve volném čase. To může vést k rozvíjení nežádoucího delikventního chování. Cílem výchovy a ovlivňování trávení volného času dětí je předcházet těmto sociálně patologickým jevům.

Předmětem této práce je zjistit, jak se liší způsob využívání volnočasových aktivit dětí školního věku v prostředí města a v prostředí venkova. V teoretické části si rozdělíme celou problematiku na jednotlivé kapitoly. Zaměříme se na vymezení pojmu volný čas, historický vývoj volného času a jeho funkci. Dále se budeme zabývat charakteristikou dětství, zájmy dítěte školního věku, volným časem dítěte školního věku a hrou jako důležitým prvkem pro rozvoj dítěte. Ve třetí kapitole rozčleníme druhy volnočasových činností. Zaměříme se podrobněji na odpočinkové, rekreační a zájmové. V další kapitole objasníme funkci jednotlivých zařízení, institucí a dalších subjektů pro volnočasové aktivity. V závěrečné kapitole teoretické části se budeme zabývat prostředím ovlivňujícím volný čas, a to rodinným, skupinovým a lokálním.

Cílem praktické části práce je zjistit a porovnat, jaké volnočasové aktivity provozují děti školního věku ve městě, a jaké na vesnici. Nejprve vysvětlíme metodu výzkumu a

způsob sběru dat. Data získaná kvantitativní metodou, formou dotazníku, vyhodnotíme s ohledem na výzkumné cíle a stanovené hypotézy.

1 VOLNÝ ČAS

1.1 Vymezení pojmu volný čas

Někteří jedinci nejraději ve volném čase pracují, jiní si představují náplň volného času jako naprostou nečinnost, tedy čas trávený ve stavu bez fyzické námahy nebo duševní aktivity. Některým lidem se daří naplnit i nejvyšší potřeby pracovní činností. Jiní vykonávají práci, která je neuspokojuje nebo ji dokonce vykonávají s nechutí. Naplňování lidských potřeb může mít mnoho podob. Kombinováním dalších a dalších možností bychom se dostali až k úvahám, které by postavily Maslowovu pyramidu lidských potřeb na hrot. Hodnotu volného času dokážeme lépe pochopit poznáváním pojmů jako: potřeba, zábava, zájem nebo odpočinek a sledováním jejich účinků na kvalitu života.

Ať nazíráme na trávení volného času z jednoho či druhého úhlu pohledu, jedním jeho charakteristickým rysem je, že je to ta část dne nebo života, kterou naplňujeme svobodnou volbou činností. Volný čas tedy není časem, kdy se musíme učit, kdy musíme pracovat nebo kdy vykonáváme biologické potřeby.

Celou řadu definic uvádí odborná literatura zabývající se problematikou volného času. J. Pávková chápe volný čas jako „*opak nutné práce a povinností, dobu, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášejí nám pocit uspokojení a uvolnění*“¹. B. Hofbauer uvádí, že se jedná o „*čas, který zbývá po splnění pracovních i nepracovních povinností – to je tzv. zbytková teorie volného času*“ a dále hovoří o volném čase jako o „*činnosti, do níž člověk vstupuje s očekáváním, účastní se jí na základě svého svobodného rozhodnutí, a která mu přináší příjemné zážitky a uspokojení*“². Z uvedených skutečností vyplývá, že dobu, při které vykonáváme pracovní povinnosti, chápeme jako dobu, kdy plníme úkoly z vnějšku. Je to čas, který trávíme činnostmi k zabezpečení základních životních potřeb. Nepracovní povinnosti (vázaný čas) spojujeme s činnostmi jako hygiena, stravování, domácí práce, spánek.

¹ PÁVKOVÁ, J. a kolektiv. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 15. ISBN 80-7178-569-5.

² HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 13. ISBN 80-7178-927-5.

Tyto činnosti mohou také přinášet uspokojení a příjemné zážitky, jsou však v rozporu s požadavkem dobrovolnosti a svobodného výběru.

Pedagogický slovník definuje volný čas takto: „*Čas, s kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Volný čas je doba, která zůstane z 24 hodin běžného dne po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby (včetně spánku).*“³

Problematikou volného času se podrobně zabývá celá řada vědních oborů: psychologie, sociologie, ekonomie, pedagogika a další. Právě posledně zmíněný vědní obor, pedagogika, zkoumá zákonitosti a možnosti podněcování k správnému využívání času k výchově, k probouzení zájmů, k vytvoření co nejlepších podmínek pro vzdělávání. Poznatky o výchově ve volném čase a k správnému využívání volného času, se zabývá samostatný obor *pedagogika volného času*. Specifickým způsobem zkoumá problematiku volného času sociologie. Sociologové obvykle používají pro vymezení volného času výčty různých činností, a ty pak člení např. podle druhu, časového hlediska, charakteristiky prostoru atd. Volnočasové aktivity jsou také významným ukazatelem životního stylu. Negativní následky života dnešní konzumní společnosti se pokouší ovlivňovat různé osvětové kampaně vybízející k zdravému životnímu stylu. Současné poznatky napříč všemi vědními obory a rychlá změna moderní společnosti ve společnost postmoderní dávají volnému času stále větší hodnotu. „*Volný čas se stává celoživotním fenoménem.*“⁴

1.2 Historický vývoj volného času

Řada odborných publikací uvádí, že zabývat se problematikou volného času tak jak jej chápeme dnes, dostává svoji opodstatněnost teprve v období rozvinuté industrializace. Tedy v době, kdy se jasně vymezují pojmy čas na práci a čas zbývající po práci. Čas po práci byl zpočátku chápán jako společensky neproduktivní, nesmyslný

³ PRŮCHA, J. *Pedagogický slovník*. 6. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 341. ISBN 978-80-7367-647-6.

⁴ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 27. ISBN 80-7178-927-5.

a bezcenný.⁵ Jeho náplň směřovala především k odpočinku po práci a načerpání nových sil a k drobným domácím činnostem spojeným se zabezpečením rodiny. Sociálním a dělnickým hnutím, která aktivně působila od 19. století, se podařilo naplnit požadavky na zkracování pracovní doby nejen dospělých pracujících, ale i dětí. Záslouhou obcí, dělnických spolků a různých sdružení vznikala zařízení sloužící k rekreaci a odpočinku nejprve pouze dospělým. Jejich činnost se později rozšířila i pro děti a mládež. Typickým příkladem jsou tělovýchovné organizace (Sokol) nebo čtenářské kluby, klubovny, letní tábory, sdružení YMCA, také skautské hnutí.⁶

Volný čas se zároveň stal předmětem zkoumání rozvíjejících se společenských věd (od počátku 20. století). Jako hlavní příčiny nárůstu volného času se nejčastěji uvádí: vzrůstající počet obyvatel na zemi, prodlužující se věk dospělých (i dětí), zvyšující se počet měst a obyvatel ve městech, vědecko-technický rozvoj, již zmíněné zkracování pracovní doby. B. Hofbauer uvádí, že „zkracování doby námezdní práce dospělých, mládeže a dětí umožnilo přeměnu významné části jejich života z času nutnosti a podřízenosti v čas vlastní volby a dobrovolné účasti“⁷. Podíl hodin volného času vzrostl, zatímco čas strávený prací se snížil. Volný čas se svým rozsahem záhy zařadil na první místo ve struktuře lidského života; základní životní potřeby zaujímají druhé místo (největší část tohoto času strávíme spánkem), sféra práce se přesunula až na místo další.⁸

Po 2. světové válce vznikaly další nové instituce s nabídkou aktivit pro různé věkové skupiny obyvatelstva. Při školách vznikly školní družiny a kluby pro děti pracujících rodičů. V 60. letech vznikaly lidové školy umění.⁹

Nelze opomenout zákaz činnosti některých významných organizací z ideových důvodů v období budování socialismu. K nejdůležitějším patřil Sokol a Skaut (Junák). Jako náhrada vznikla pod výzvou: „K budování a obraně socialistické vlasti buď připraven!“, ideologicky kontrolovaná organizace Pionýr. Technickou zájmovou činnost zastřešoval např. Svazarm.

⁵ VÁŽANSKÝ, M., SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 1995, s. 17. ISBN 80-901737-9-9.

⁶ PÁVKOVÁ, J. a kolektiv. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 23. ISBN 80-7178-569-5.

⁷ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 25. ISBN 80-7178-927-5.

⁸ Tamtéž, s. 27

⁹ PÁVKOVÁ, J. a kolektiv. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 25. ISBN 80-7178-569-5.

Přechodem k demokracii, svobodné společnosti, k prostředí volného trhu, obvyklému způsobu chápání pojmu soukromé vlastnictví a konkurence se náplň našeho pracovního, ale i volného času, začala proměňovat. Nejen společnost, ale i různé činnosti se demokratizovaly, byla nastolena vláda práva a rovných možností. Aktivitě dostupné dříve jen privilegovaným, se staly dosažitelné všem (již nerozhodovala politická loajalita k vládnoucí straně a správný třídní původ). Rehabilitovány byly různé volnočasové organizace (Junák), činnosti (tramping), ale i hudební nástroje (saxofon).

Značná část volnočasových aktivit se stala doménou komerčního sektoru. Důsledkem toho vznikla opět určitá nerovnost a omezení některých finančně náročných aktivit volného času. Komerční sektor se ujal značného podílu volnočasových aktivit, a tím odčerpává finanční prostředky rodin bez ohledu na jejich ekonomickou situaci. Tato skutečnost přinesla pro budoucnost nové a pravděpodobně složitější problémy. Na tuto situaci se pokouší reagovat kluby dětí a mládeže, nezisková sdružení, ale i školní družiny a kluby. Významná je i metodická a personální podpora jak vychovatelů, tak pedagogických pracovníků. Užitečné jsou také poznatky z oboru *pedagogika volného času*.

1.3 Funkce volného času

V době pracovního času je nutné splnit jisté nezbytnosti a povinnosti, vytvořit prostor (fond) pro čas následující. Ten nám umožní věnovat se čemusi méně nutnému, lákavému, očekávanému, něčemu, co nám přináší pocit uspokojení, pohody a také pocit úspěšnosti. Tento volný čas nám umožňuje zregenerovat fyzické i duševní síly, naplňovat vlastní tužby, zájmy a rozvíjet svoji osobnost.

Podle B. Hofbauera se jako hlavní funkce volného času nejčastěji uvádějí: odpočinek (regenerace pracovní síly), zábava (regenerace duševních sil), rozvoj osobnosti (spoluúčast na vytváření kultury).¹⁰ V. Spousta uvádí širší definici funkcí: odpočinek, zábava, aktivní soužití se sociálním prostředím, zájmová činnost a vzdělávání.¹¹

¹⁰ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 13. ISBN 80-7178-927-5.

¹¹ SPOUSTA, V., et al. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 16. ISBN 80-210-1274-9.

Člověk potřebuje ke spokojenosti pocit smysluplné činnosti. Pokud máme tohoto pocitu nedostatek, dostavuje se nespokojenost nebo rozladěnost, což negativně ovlivňuje naše chování. Ať spontánně nebo záměrně směřujeme k činnostem, které toto smysluplné využití volného času poskytují. Při těchto činnostech si uvědomujeme své přednosti, možnosti, svou existenci a sebe sama. Proces seberealizace se odráží v postoji k životu, v pocitu životní pohody, ve spokojenosti s vlastním životem.

Aktivitami volného času nejsou však pouze činnosti odpočinkové a rekreační nebo zábava. V. Spousta připomíná, že mezi činnostmi volného času poskytujícími odpočinek, zábavu a vzdělávání by měly být určité proporce.¹² Věnovat se pasivnímu odpočinku nebo jen různým zábavám či se neustále vzdělávat není ideálně vyvážené využití volného času.

J. Pávková nabízí i jiné pohledy na problematiku volného času, a to z hlediska: ekonomického, sociologického a sociálně psychologického, politického, zdravotně-hygienického, pedagogického, psychologického a historického.¹³ Ekonomický pohled je zaměřen především na prostředky investované do volného času. Volný čas je komerčně dobře prosperující odvětví, často však zapomíná na vzdělávací cíle a větší podporu rozvoje osobnosti. Úroveň společnosti je možné posuzovat také podle toho, kolik prostředků jsou lidé ochotni investovat do aktivit volného času, do získávání nových poznatků a vědomostí a nakolik si cení návratnosti této investice v budoucnosti.

Utváření mezilidských vztahů, jejich kultivace, ovlivňování volného času sociálním prostředím, rodinou, školou, výchovnými zařízeními, kvalifikované vedení, to všechno je součástí hlediska sociologického a sociálně-psychologického.

Hledisko politické chápeme jako státní zainteresovanost v ovlivňování a zakládání různých zařízení pro volný čas, v pomoci spolkům, sdružením a organizacím v práci s dětmi a mládeží, ve vytváření podmínek pro aktivity dětí a mládeže při spontánní a neorganizované činnosti, v přípravě profesionálů a pedagogů pro oblast volnočasových aktivit.

Zdravotně-hygienický pohled sleduje zdravý tělesný a duševní vývoj dětí. Hlavními ukazateli jsou hygiena prostředí, zdravotní stav dítěte, uspořádání denního režimu apod.

¹² SPOUSTA, V., et al. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 16. ISBN 80-210-1274-9.

¹³ PÁVKOVÁ, J. a kolektiv. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 17-19. ISBN 80-7178-569-5.

Pedagogická a psychologická hlediska posuzují respektování individuálních zvláštností a věk dítěte z pohledu volného času. Pedagogický pohled sleduje především dva hlavní úkoly, a to jsou výchova ve volném čase a výchova k volnému času.

2 VOLNÝ ČAS DĚTÍ

2.1 Charakteristika dětství

Z pohledu sociologie je dětství jedno ze základních stádií v životě člověka. „*Dětství je obdobím člověka od narození přibližně do patnácti let. Jde o etapu, ve které se rozhoduje o celé osobnosti, kdy se budují základy života jedince. Na druhou stranu lze říci, že dětství každého je takové, v jakém prostředí a v jaké společnosti se odehrává. Dítě sice ještě nemá ve společnosti pevné místo, ale vztah k ní se formuje zprostředkovaně především prostřednictvím rodiny, školy, obce atd. Socializační proces v dětství vrcholí ukončením základní školní docházky a rozhodováním, v řadě případů zásadním, o profesní dráze a o životních perspektivách. Z právního hlediska je dovršen nabytím občanského práva.*“¹⁴

Pedagogický slovník charakterizuje dětství jako „*počáteční období životní dráhy každého jedince, začínající narozením a končící změnou dítěte v adolescenta (tj. asi ve věku 14–15 let)*“¹⁵. B. Hofbauer uvádí, že vymezení dětského věku pro aktivity volného času nejsou ustálena a liší se v jednotlivých vědních oborech, ve společenské i výchovné praxi. Dále připomíná, že „*nejširší definici dítěte poskytuje Úmluva o právech dítěte (OSN, New York, 20. 11. 1989), která jím rozumí každou lidskou bytost mladší 18 let*“¹⁶.

J. Čáp navrhuje rozlišit jednotlivá stadia dětství na:

- prenatální období;
- rané dětství, tj. věk od narození do 3 let; předškolní věk, tj. věk od 3 do 6 let;
- školní věk, který se dělí na mladší (1. až 4. ročník školní docházky); střední (5. až 8.) a starší školní věk (věk střední školy), ve školním věku se vyčleňují dvě důležitá období, a to puberta a adolescence.¹⁷

¹⁴ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014, s. 62. ISBN 978-80-262-0643-9.

¹⁵ PRŮCHA, J. *Pedagogický slovník*. 6. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 49. ISBN 978-80-7367-647-6.

¹⁶ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 22. ISBN 80-7178-927-5.

¹⁷ ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1993, s. 133. ISBN 80-7066-534-3.

2.2 Zájmy dítěte školního věku

Zájmy mohou vycházet z potřeby poznání, sociálního kontaktu, kompenzace školních povinností. Dítě zájem projevuje soustředěním pozornosti určitým směrem, vykonáváním určitých činností, které jej uspokojují, nebo naopak neuspokojí. *„Zájem je dlouhodobé úsilí člověka zabývat se předměty nebo činnostmi, které mu přinášejí radost a uspokojení.“*¹⁸

V období předškolního věku převažuje zájem dítěte o činnost samu. Základní náplní veškerého času je hra. Dítě v tomto věku nerozlišuje mezi prací a hrou. Veškerá přirozená výchova probíhá formou hry a napodobováním dospělých.

Ani v mladším školním věku ještě nejsou zájmy plně rozlišeny, dětem je nutné nabízet různé činnosti, měnit jejich obsah i prostředí, v němž probíhají. Dítě se těší na vše nové, je dychtivé a nadšené ze všeho neznámého. Zpravidla se jedná o krátkodobé zájmy.

Ve středním školním věku je výběr zájmů uvědomělejší a také specializovanější. V tomto období začínají děti prožívat své zájmy intenzivně, věnují jim větší množství času. Školní docházku a učení vnímají jako ekvivalent práce. Zájmy v tomto věku se prohlubují a mění v dlouhodobé.

Předmětem zájmu dítěte mohou být různé oblasti lidské činnosti. Ty pak v některých případech rozhodují i o budoucím profesním uplatnění. Mohou to být různé obory sběratelství, řemeslných prací, techniky, chovatelství. Zájem o estetické hodnoty podněcuje kulturní činnosti, nejčastěji četba knih a různých tiskovin, filmy, koncerty, cvičení se ve hře na hudební nástroj. Nejčastěji to jsou sportovní zájmy, které se mohou projevovat rekreačním nebo výkonnostním sportováním, ale i sledováním sportovních přenosů.

¹⁸ ROZSYPALOVA, M., ČECHOVÁ, V. a MELLANOVÁ, A. *Psychologie a pedagogika I pro střední zdravotnické školy*. 1. vyd. Praha: Informatorium, 2003, s. 46. ISBN 80-7333-014-8.

2.3 Volný čas dítěte školního věku

J. Pávková k problematice volného času dětí uvádí, že „z hlediska dětí a mládeže nepatří do volného času vyučování a činnosti s ním související, sebeobsluha, základní péče o zevnějšek a osobní věci, povinnosti spojené s provozem rodiny, domácnosti, výchovného zařízení i další uložené vzdělávání a další časové ztráty“¹⁹. Spousta uvádí širší definici funkcí: odpočinek, zábava, aktivní soužití se sociálním prostředím, zájmová činnost a vzdělávání.²⁰ Pojem volný čas je pro období dětství velmi důležitý. V předškolním věku dítěte v podstatě vyplňuje veškerý jeho čas. Odehrává se v rodině a mateřské škole a střídají se v něm dvě výchovné činnosti: zábava a odpočinek. Dítě často používá větu: „*Ted' nemám čas*“, protože považuje hru za práci. Napodobuje chování a činnosti dospělých. V. Spousta se přiklání k myšlence začít s výchovou k volnému času a výchovou ve volném čase od nejtělejšího věku a především ve škole, kde žák přijímá již zpracované a metodicky utříděné informace. Velkou roli v tomto procesu sehrávají i mimoškolní výchovná zařízení a organizace.²¹

Významná změna v uspořádání rozvrhu dne dítěte nastává teprve na počátku školní docházky. Pobyt ve škole a zvládnání vyučovací látky přináší celou řadu nových povinností. V tomto období je organizace času dítěte stále řízena rodiči a vychovateli. Dítě není schopno se v nabídce správně orientovat. Pokud je ponecháno bez přímého či nepřímého výchovného působení, může tento čas trávit pouze pasivními, neproduktivními nebo i škodlivými aktivitami.

Opačný extrém nastává, když je dítě psychicky nebo fyzicky neúměrně přetěžováno aktivitami jako je např. výuka cizích jazyků nebo při tréninku nějaké sportovní disciplíny. Dnes velmi oblíbený anglický jazyk je součástí výuky téměř všech základních škol a přesto mají rodiče tendenci k dalším hodinám výuky jazyka navíc ve volném čase. Atraktivita tohoto předmětu je v posledních několika desetiletích živena jeho universálností, mcdonaldizací společnosti, obratem politického směru (po roce 1989) k západnímu způsobu života, také rozvojem informačních technologií, kde je angličtina nejpoužívanějším jazykem. Dalším příkladem může být neúměrné zatěžování

¹⁹ PÁVKOVÁ, J. a kolektiv. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 15. ISBN 80-7178-569-5.

²⁰ SPOUSTA, V., et al. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 16. ISBN 80-210-1274-9.

²¹ Tamtéž, s. 17

sportovními aktivitami, které přinesla do současného života komercializace sportu. Šance vychovat „světovou jedničku“ je podporována na celém světě početnou sítí továren na úspěch.

V období začátku druhého stupně základní školy, ve věku okolo deseti let dítěte, dochází ke změnám v jeho psychologickém vývoji. Dochází k novému uvědomování si vlastní identity. Je zde patrná snaha osamostatnit se a potřeba mít možnost více o sobě rozhodovat. Dítě v tomto období, které nazýváme pubescence, projevuje odmítavý postoj k organizaci volného času dospělými. Začíná ostřeji ohraničovat svoje zájmy, poznávat svoje přednosti. Daleko více podléhá mediálnímu obrazu dětského světa, který stále více napodobuje svět dospělých. Možnost poznávat virtuálně vytvořený obraz světa dospělých urychluje přirozené tempo vývoje dětí. Různé výzkumy potvrzují, že se stávají mladými dospělými mnohem dříve než v minulosti a není to pouze z důvodu lepších podmínek pro jejich biologický vývoj. V této fázi života dítěte je úkolem rodičů a vychovatelů dítě motivovat, nabídnout určité aktivity, snažit se povzbudit konkrétní zájem dítěte. Prospěšné je přihlídnout k jeho vlastním zájmům, nadání, vlohám, a tímto způsobem ovlivňovat jeho aktivity pozitivním směrem.

V období adolescence přechází výchova k sebevýchově. Adolescent sám začíná odpovídat za to, jakým způsobem bude trávit volný čas. Tím zároveň ovlivňovat, jakým způsobem se bude dále rozvíjet jeho osobnost. V tomto věku je mladý člověk již zpravidla mobilní, nezávislý na doprovodu rodičů, velkou část volného času tráví, aniž by rodiče věděli, kde právě je a co dělá. Rodiče ztrácí kontrolu nad volným časem svého dítěte. Mladý člověk sbírá vlastní zkušenosti, porovnává je se svými představami a nachází rozdíly v realitě života od ideálů vštěpovaných mu vychovateli. Svou fyzickou vyspělostí je na úrovni dospělého jedince, nachází se ve věku částečné právní odpovědnosti za své chování a opouští prostředí ochranného pásma dětství. Dosavadní způsoby a metody ovlivňování jeho výchovy k využívání volného času přestávají účinkovat. Tato část života mezi dětstvím a dospělostí, kdy se z dětí stává mládež, je jedno z nejnebezpečnějších období z hlediska nalezení správného způsobu budoucího života a vyžaduje samostatný a zvláštní způsob zkoumání.

J. Čáp rozšiřuje činnosti volného času dětí a mládeže o další výchovné možnosti. Volný čas *„poskytuje nejen odpočinek, zábavu a kompenzaci jednostranných učebních činností, ale také příležitost: k poznávání různých druhů činností a oblastí života*

společnosti, což je důležité z hlediska přípravy pro povolání i pro ostatní formy účasti člověka na životě společnosti. K formování dovedností, vědomostí a schopností, zájmů, volných i dalších rysů v zájmových činnostech. K tomu, aby se mladistvý naučil (aby dovedl a také si navykl) i pro další období svého života vhodným způsobem využívat volný čas k upevnění tělesného i duševního zdraví, k mnohostrannému, vnitřně bohatému životu a rozvinutí osobnosti i osob nejbližšího prostředí“²².

V. Spousta si všímá tří oblastí volného času dětí, které můžeme rozdělit podle jeho rozsahu, obsahu a struktury. Rozsah volného času vymezuje mnoha faktory: povinnostmi, věkem, schopnostmi či sociálně-ekonomickým zázemím. Upozorňuje, že teprve tehdy, když má volný čas vyhovující náplň, přináší člověku prospěch.

Aktivity volného času mají být dobrovolné. Stanovit jednoznačný návod pro optimální složení volnočasových aktivit v tak širokém prostoru možností, zájmů a nabídek není možné. Přesto by obsah volného času neměl být náhodný. Činnosti v čase volna by neměly být spojené s nudou a neměly by ani naplňovat pouze jednu z funkcí.

Strukturou volného času míní Spousta určitý rozvrh, v němž se střídají povinnosti s odpočinkem a zábavou. Dále uvádí, že psychologickým kritériem pro správnou volbu struktury využívání volného času by měl být rozvoj osobnosti člověka.²³

Jedním z důležitých aspektů volnočasových aktivit dětí je správné dodržování odpočinku. Nedostatek odpočinku má nepříznivý vliv na zdravotní stav dítěte, narušuje tělesnou a duševní svěžest. V mnoha případech není dítě samo schopno rozpoznat, kdy je čas ukončit aktivitu a odpočinout si. Velmi často můžeme takový stav pozorovat při sportovní aktivitě např. při hrách ve vodě (dítě přeceňuje své síly). Ještě patrnější je to při dětské zábavě na počítači, kdy se dítě doslova nemůže odtrhnout od napínavé hry a je schopno probdít i několik nocí. Dalšími příklady jsou několikahodinové sledování TV, nevhodná strava, nedostatek spánku, ale i malá pohybová aktivita. Nastavit přísný a důsledný oddechový režim a vyžadovat jeho dodržování by mělo být jednou ze základních výchovných povinností rodičů.

²² ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. 1. vyd. Praha Univerzita Karlova, 1993, s. 311. ISBN 80-7066-534-3.

²³ SPOUSTA, V., et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 33. ISBN 80-210-1007-X.

2.4 Hra

„Hra tvoří v dětství základní formu činnosti, ve školním věku k ní přistupuje učení a v dospělosti práce. Zejména v předškolním věku je uplatnění hry nejvýraznější.“²⁴ Pro dítě je hra nejoblíbenější činností. Žádná jiná činnost ho tolik neuspokojuje. Je pro něj zdrojem pozitivních prožitků, přináší pocit radosti, napětí, optimistickou náladu a očekávání. Přitom umožňuje dítěti prožívat realitu, napodobovat skutečné životní situace, učí ho svobodnému rozhodování. Je také společenskou činností a umožňuje být součástí sociálních vztahů, pomáhá utvářet jeho mravní a etické postoje. Rozvíjí individuální schopnosti, uspokojuje různé potřeby a zájmy. Ovlivňuje jak duševní, tak tělesný vývoj dítěte a provází ho po celou dobu dětství.

Hry se liší svou specifikou s přihlédnutím k věku dítěte. Vždy se jedná o dobrovolnou, často spontánní činnost, s prvky fantazie. Ve výchově a vzdělávání dítěte mají nezastupitelné místo. Získává při nich řadu dovedností, vědomostí a návyků. Mají proto velký pedagogický význam.

Ucelenější výčet funkcí hry přináší V. Spousta. „Hra má funkce, které jsou pro život člověka nutné a žádoucí: slouží jako odpočinek po práci, připravuje na výkon pracovních činností, umožňuje svobodné sebeuplatnění člověka, napomáhá k začlenění do společenského života. Přispívá k celkovému rozvoji člověka a má svou vzdělávací, estetickou a v neposlední řadě i terapeutickou funkci.“²⁵

Děti používají ke hře hračky. Zejména v předškolním věku je funkce hračky nenahraditelná. Podněcují fantazii a tvořivost. „Podstatou her je tedy manipulování s předměty a jejich poznávání.“²⁶ Design hračky bývá navržen tak, aby reflektoval aktuální hygienické a estetické požadavky. Podle současných nároků má hračka přinášet nejen radost a uspokojení, ale také probouzet zájem např. o techniku, konstrukční myšlení, rychlost reakcí. Tento zájem umožňují probouzet elektrotechnické hračky, různé systémy stavebnicových modelů (Lego, Merkur).

Nástupem školních povinností se hry mění. Přestávají být pro dítě hlavní náplní volného času. Dítě začíná cílevědomě tvořit a individuální hry se mění v kolektivní.

²⁴ SPOUSTA, V., et al. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 23. ISBN 80-210-1274-9.

²⁵ Tamtéž, s. 22

²⁶ Tamtéž, s. 23

Věcnost začíná převládat nad fantazií. U dětí staršího školního věku je již jasně vymezena hranice mezi povinnostmi (prací) a hrou. Upřednostňují hry kolektivní, sportovně zaměřené. Rozvoj osobnosti a ustálení zájmů hry výrazně ovlivňují.

*„Každá hra je vnitřně strukturovaná svými pravidly, má svůj řád, probíhá v určitém čase a prostoru.“*²⁷ Existuje mnoho hledisek dělení her. Psychologie rozlišuje hry na senzomotorické, intuitivní, intelektuální a kolektivní.

Z hlediska pedagogiky rozeznáváme dvě základní skupiny her a to tvořivé hry a hry s pravidly:

a) hry tvořivé:

1. předmětové – manipulace s předměty, rozvíjení smyslů, poznávání vlastností předmětů;
2. úlohové (námětové) – nápodoba činností a vztahů mezi lidmi;
3. dramatizační – vytváření postav a dějů;
4. konstruktivní – manipulace s různorodým materiálem, předměty a stavebnicemi;

b) hry s pravidly:

1. pohybové – např. míčové hry, cyklistika, vodní sporty;
2. intelektuální – někdy jsou nazývány didaktické, rozvíjejí především rozumové schopnosti.²⁸

Hry můžeme třídit podle dalších kritérií: s ohledem na prostředí (klubovna, město, vesnice, les); podle toho, jaké stránky osobnosti využíváme (pohybové, rozumové, smyslové); podle vývojového hlediska a dále např. podle obsahu, časového hlediska, počtu účastníků.

²⁷ SPOUSTA, V., et al. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 22. ISBN 80-210-1274-9.

²⁸ Tamtéž, s. 24

3 DRUHY VOLNOČASOVÝCH ČINNOSTÍ

Volnočasové aktivity dětí mají podobu bohatě rozvětveného stromu. Důležitá je možnost dítěte vybrat si volnočasovou aktivitu sám podle vlastního uvážení a přání. Prožívání volného času je ovlivňováno věkem dítěte, jeho tělesnou a duševní kondicí, pohlavím, tradicemi, životním stylem rodiny a také prostředím. Může být ovlivněno i tím, kdo a proč dítěti volnočasovou aktivitu vybírá nebo organizuje.

Pro naši práci se jeví vhodné využít uceleného výčtu různých typů volnočasových aktivit, který vypracovala J. Pávková. Jsou to odpočinkové, rekreační, zájmové, veřejně prospěšné, sebeobslužné činnosti a činnosti spojené s přípravou na vyučování.²⁹ Zájmové činnosti pak člení vzhledem k širokému záběru aktivit do dalších podskupin. Podrobné vysvětlení si zasluhují činnosti tělovýchovné, sportovní a turistické.

Pro představu bychom mohli podle empirických výzkumů provedených v 80. letech minulého století sestavit pořadí nejčastějších činností (kategorií) využívání volného času: kulturní, společenské, rekreační, záliby, rodinné, pasivní odpočinek, sportovní.³⁰

3.1 Odpočinkové činnosti

Každá intenzivní lidská činnost člověka unavuje. U dítěte je to například školní vyučování, které klade zvýšené nároky na duševní činnost provázenou jednostranným zatěžováním pohybového ústrojí a celkovým nedostatkem pohybu. Duševní únavu pomáhají odstranit různé odpočinkové činnosti. Mohou to být činnosti přímo související s klidem: klid na lůžku, spánek, pohybově nenáročné hry, stolní společenské hry, prohlížení časopisů a obrázků, četba různých periodik, knih, některé zájmové činnosti, poslech hudby i mluveného slova v rozhlasu (dnes častěji používané a stále populárnější CD přehrávače, mp3 přehrávače, tablety), sledování filmů, televizních pořadů, povídání si s přáteli, vyprávění. Vhodné jsou i činnosti spojené s volným pohybem, pohybově nenáročné vycházky v parku a v přírodě.

²⁹ PÁVKOVÁ, J. a kolektiv. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 87. ISBN 80-7178-569-5.

³⁰ ZICH, F. in: SPOUSTA, V., et al. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 27. ISBN 80-210-1274-9.

3.2 Rekreační činnosti

Rekreační činnosti by měly kompenzovat jednostranné zatížení dětí ve škole. Jsou pohybově náročnější než oddychové. Vhodný je pohyb v přírodě (na hřišti, v parku, ve volné přírodě) spojený s různými druhy her, sportovní aktivity např. atletika, gymnastika, míčové hry, plavání, bruslení, lyžování atd. Většinou se uskutečňují v jiných než školních prostorách. Městské prostředí nabízí větší počet takových prostorů, také jejich rozmanitost zvláště pro různorodost sportovních aktivit je s venkovem nesrovnatelně větší.

V odpočinkových a rekreačních činnostech mají nezastupitelné místo dětské hry. Patří k nejoblíbenějším činnostem dětí ve volném čase.³¹

3.3 Zájmové činnosti

Vzhledem k širokému záběru činností a možností můžeme zájmové činnosti rozčlenit podle různých hledisek. Zaměříme se na tradiční rozdělení podle obsahu zájmů: společenskovední, pracovní-technické, přírodovědně-ekologické, esteticko-výchovné, tělovýchovné, sportovní a turistické.³²

3.3.1 Společenskovední činnosti

Společenskovední zájmové činnosti zahrnují například individuální sběratelství. Může být zaměřeno na tradiční předměty, např. poštovní známky, etikety různých výrobků, komiksy, horniny a minerály, rostliny, kartičky sportovců, obrázky významných a populárních osobností historie. V současnosti se v této aktivitě velmi progresivně realizují výrobci hraček a filmový průmysl. Velmi často však důmyslně využívají dětských slabostí. Nabízejí výrobky spojené s filmovými hrdiny, různé artefakty zábavních pořadů, dokonce využívají pouhou oblíbenost nějaké značky.

³¹ PÁVKOVÁ, J. a kolektiv. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 93. ISBN 80-7178-569-5.

³² Tamtéž, s. 98

Dalším typem společenskovední činnosti může být poznávání různých oborů lidské činnosti nebo seznamování se s historií. Často se uskutečňují formou rodinných výletů na místa spojená s historií (hrady, zámky, památníky, technické památky), návštěvy muzeí, řemeslné dílny.

Velmi často jsou to společenské akce dětí, například setkávání spolužáků při oslavách narozenin, lidové tradice (jarmark, masopust), zvyky (zamykání a odemykání řek, první jarní turistická vycházka, dlabání dýní) nebo akce spojené s nějakým výročím.

Fenoménem společenskovedních zájmových činností je dnes masový zájem o studium cizích jazyků, který byl odstartován změnou politické orientace v roce 1989, možností setkávat se s cizojazyčnými národy a cestovat do jiných zemí, než do těch bývalého východního bloku. Obrovská propast v komunikaci s jinojazyčnými národy je dodnes patrná zvláště u starší dospělé populace. Významným impulsem ke studiu cizích jazyků je možnost číst cizojazyčnou literaturu a to nejen beletrii, ale i naučnou. Přestože děti studují cizí jazyky ve škole v rámci povinných předmětů, je studium cizích jazyků ve volném čase významně podporováno nejen z důvodu zájmu samotných dětí, ale i jistou historickou a pragmatickou zkušeností rodičů.

3.3.2 Pracovně-technické činnosti

Rychlý technický vývoj, automatizace, zlevňování technologických procesů výroby, miniaturizace různých strojních a elektronických zařízení, digitalizace rozšiřuje možnosti využívání volného času v technických oborech a pracovních činnostech. Různé dětské stavebnicové systémy, modelářské činnosti, domácí studia (audio a video), laboratoře (vybavení k chemickým pokusům) jsou založeny na vyspělé technologii věrně simulující skutečná zařízení, dopravní prostředky, elektronické přístroje (počítače, kamery, automatické ovládací prvky). Děti se seznamují nejen s procesy, konstrukcí, stavbou, provozem, ale mohou pracovat s různými druhy materiálů a poznávat jejich vlastnosti.

3.3.3 Přírodovědné-ekologické činnosti

Nové přístupy v chování člověka k přírodě, měnící se pohled na soužití člověka s přírodou, starost o budoucí život lidské populace v měnících se přírodních podmínkách, zanikající druhy flory a fauny, to vše jsou faktory podporující nové formy zájmové činnosti. Ekologické aktivity jsou novou moderní formou občanské angažovanosti v oblasti životního prostředí. Vznikají farmy, útulky pro zvířata, malé zoologické zahrady, které přitahují zájem dětí a vybízí je k zapojení se do různých činností chovatelských a pěstitelských. Například návrat koně do běžného života současného člověka přinesl vlnu zájmu o chov, jízdu na koni a celou řadu sportovních aktivit spojených s koňmi (dostihy, parkur, koňská spřežení, moderní pětiboj). Další formy přírodovědných zájmů v oblasti pozorování přírody podporuje rozvoj cestování do atraktivních přírodních lokalit, ale i dostupnost moderní vizuální techniky (videokamery, fotografické přístroje). Stále aktivní jsou různé spolky a organizace s programem ochrany a tvorby životního prostředí (Brontosauři, Duha, Ochránci přírody, ale i Skauti).

3.3.4 Esteticko-výchovné činnosti

Práce s různými výtvarnými technikami je tradiční zájmovou činností odedávna. Potřeba a schopnost vytvořit něco esteticky působivého díky své dovednosti přináší nejen sebeuspokojení, ale i obdiv a prestiž ve společnosti přátel. Zájem o různé galerijní sbírky, výstavy a instalace podporuje schopnost rozpoznat a docenit estetické hodnoty rozmanitých výtvorů lidské kultury. Samotná kulturní činnost spojená s organizací či aktivním provozováním kulturní akce přináší příjemné pocity, zážitky a umožňuje odhalit a rozvíjet nadání.

3.3.5 Hudební činnosti

Hudební zájmové činnosti zahrnují například sborový a sólový zpěv, hru na hudební nástroje, poslech hudby. Objevily se pokusy přilákat celou dětskou generaci ke hře na hudební nástroj – zobcovou létnu. Avšak kromě rehabilitačních účinků se tento způsob rozvíjení zájmu o hudbu neosvědčil. Těžiště zájmu se sice příliš neodchýlilo od klasických oblíbených nástrojů jako je kytara, klavír a různé žesťové nástroje, současné trendy však nadále určuje komercializované umění, zábavné muzicírování a relaxační žánry, které spadají spíše do zájmových činností odpočinkových.

Převážně u dívek je oblíbený tanec ve všech jeho formách, včetně rozvíjejících se odnoží volného stylu (hiphop, street dance, break dance, funky). V několika posledních desetiletích se rozšířilo cvičení při hudbě do nových samostatných disciplin, které jsou organizovány podobně jako sportovní disciplíny (aerobik, akrobatický rock'n'roll, zumba). Tyto nové formy spíše nahrazují klasické a osvědčené taneční i sportovní disciplíny, např. sportovní gymnastiku nebo standardní a latinskoamerické tance. Spokojují se s nižší estetickou kvalitou, nižšími požadavky na provedení náročnějších standardních prvků dané disciplíny. Jsou obrazem celkového poklesu potřeby vyšší náročnosti. Do popředí se dostala módnost, efektnost a snadnost jakou mohou děti docílit úspěchu.

3.3.6 Literárně-dramatické činnosti

Literárně-dramatické zájmové činnosti zahrnují například četbu. Přestože se zdá, že zájem o čtení upadá, je stále oživováno novými populárními literárními díly. Výhodou je snadná dosažitelnost knih v celostátní síti místních nebo školních knihoven i pro děti ze sociálně slabších rodin. Tradice lidových knihoven je u nás velmi rozšířena. Možnost půjčovat si knihy nabízí téměř každá malá obec.

Různé literární a dramatické činnosti podporují pravidelné i jednotlivé akce pořádané právě knihovnami, ale i školami, knihkupci, divadelními spolky, kulturními domy. Nejběžnějším projevem zájmu o dramatické činnosti jsou návštěvy divadelních představení, účinkování v divadelních představení připravovaných ve školních třídách

k různým příležitostem (vánoční besídka), činnost v divadelních souborech nebo různé dramatické kroužky při základních uměleckých školách (ZUŠ).

3.3.7 Tělovýchovné, sportovní a turistické činnosti

Tělovýchovné, sportovní a turistické zájmové činnosti zahrnují například kondiční cvičení, zdravotní cvičení, rytmickou gymnastiku a tanec, akrobacii, atletiku, sezónní sporty, různé druhy turistiky, sledování a návštěvu sportovních utkání a soutěží.

Nedostatek pohybu současné populace dětí, ale i dospělých, stále více ohrožuje biologický vývoj, zdraví a celkovou zdatnost. Takzvané civilizační choroby, kterými současná populace trpí, mají původ v nezdravém životním stylu a projevují se již u dětí. Nezdravý životní styl je souhrnem několika faktorů a nedostatek fyzického pohybu je jedním z nich. Zároveň stále více pracovních činností je zbavováno nutnosti namáhavé fyzické práce. „*Fyzická práce dětí je anachronismem doby.*“³³ Pohybový aparát vykonává jen jednoduché a méně namáhavé úkony. Pracovní činnosti (řídící, organizační, studijní) zatěžují jen určité svalové skupiny. Nahradit tento nedostatek je úkolem dodatečných tělovýchovných aktivit. Aktivity volného času tak přestávají podporovat pasivní odpočinek spojený s klidovými činnostmi. Lidé cíleně vyhledávají pohyb jako náhradu fyzické zátěže. Tělesná aktivita je doporučována lékaři a ukazují se, že dostatečný pohyb zvyšuje nejen fyzickou zdatnost, ale pozitivně působí také na celkový zdravotní stav. Nenahraditelné místo zaujímají pohybové aktivity nejen jako kompenzace malé fyzické zátěže, ale i stále se zvyšující zátěže vyplývající z duševní činnosti.

Dalším negativním faktorem ovlivňujícím pohyb a obecně sportování je masově rozšířená a stále se rozšiřující nabídka odpočinkových aktivit z oblasti filmového průmyslu a počítačových her. Dětem již nezbyvá čas nejen stále další a další novinky na trhu využívat, ale pochopitelně ubírají velkou část volného času, který by měl být věnován pohybu. V minulosti byl v době volného času věnován větší prostor odpočinku po fyzicky namáhavé práci, zatímco dnes je potřeba fyzické námahy naplní

³³ SPOUSTA, V., et al. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 27. ISBN 80-210-1274-9.

volnočasových aktivit. Je patrné, že se jedná o spojené nádoby. Proč tedy potřebuje dnešní generace dětí tolik odpočívat?

V. Spousta vymezuje tři základní formy tělesné výchovy ve volném čase: základní tělesnou výchovu, rekreační tělesnou výchovu, sportovní výchovu.³⁴ Základní formou je: základní tělesná výchova, která dětem pomáhá utvářet základní pohybové dovednosti. Zároveň podporuje přiměřený rozvoj pohybových vlastností, tělesné zdatnosti a zdraví. Jsou to pravidelná cvičení v tělocvičnách a hřištích nebo ve volné přírodě. Pobyt v přírodě ve všech ročních obdobích organizovaný formou vycházek či výletů. Mohou to být jednorázové i několikadenní aktivity jako prázdninové tábory, putování, zájezdy a soustředění. Obvyklé jsou organizované soutěže v různých sportovních disciplínách. Patří sem i jednotlivá veřejná vystoupení (sokolský slet, roztleskávačky). Tyto formy tělesné výchovy organizují školy, střediska volného času, tělovýchovné organizace (Sokol), ale i soukromé firmy jako placené služby.

Rekreační tělesná výchova umožňuje dětem přiměřený, rozmanitý a zároveň aktivní pohyb ve volném čase. Účelem těchto aktivit je hlavně rehabilitace organismu a zdravotní kompenzace po jednostranném zatížení pohybového aparátu. Prostřednictvím sportovních činností získávají děti nové dovednosti a schopnosti, zvyšují celkovou tělesnou zdatnost a podporují dobrý zdravotní stav.

Sportovní zájmová činnost umožňuje pravidelný plánovaný trénink, jehož úkolem je vysoká výkonnost a schopnost porazit soupeře. Rozvíjí u dítěte morálně volní vlastnosti k překonávání překážek, schopnost prosadit se, aktivitu a disciplínu.

³⁴ SPOUSTA, V., et al. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 29. ISBN 80-210-1274-9.

4 INSTITUCE A ZAŘÍZENÍ PRO VOLNÝ ČAS

Na rozvoji volnočasových zařízení a jejich aktivit se podílejí různé orgány státní správy, samosprávy krajů a obcí, ale i občanská sdružení, církve a komerční sektor. Jednotlivá zařízení volného času jsou vymezena svojí funkcí, organizační strukturou, určitým stupněm profesionalizace, technickým vybavením, prostorem, budovami atd. Za takováto zařízení považujeme především školní družiny a kluby, střediska pro volný čas dětí a mládeže, domovy mládeže, dětské domovy, umělecké a jazykové školy, občanská sdružení, tělovýchovné a sportovní organizace, kulturní zařízení, obecně prospěšné společnosti nebo církevní spolky.

Programovou náplní těchto zařízení jsou různé formy zábavy, oddechových nebo rekreačních aktivit, získávání poznatků a dovedností, veřejně prospěšných prací, poskytování služeb atd. Volnočasová zařízení nejsou omezena v žádném oboru lidské činnosti, umožňují činnosti v oblasti vědy, umění, sportu apod. Jednotlivé činnosti jsou obvykle organizovány na různých stupních náročnosti, od obecného zájmu až po rozvoj talentovaných jedinců.

4.1 Zařízení v budově školy

Zařízení pro volný čas v budově školy zabezpečují péči a dozor nad dětmi v době, kdy většina rodičů plní pracovní povinnosti v zaměstnání. Pro menší děti je pravidelná docházka mnohdy nezbytností, protože ve svém věku nejsou ještě dostatečně samostatné. Děti zde mohou trávit čas po vyučování a realizovat potřebné činnosti odpočinkové, rekreační, zájmové, společenské a také se připravovat na vyučování. Tyto aktivity probíhají pod dohledem vychovatele nebo jsou přímo organizovány odborným pracovníkem. Pro děti 1. – 5. ročníku jsou to školní družiny. Pro starší děti 6. – 9. ročníku slouží k tomuto účelu školní kluby. Docházka je dobrovolná. Děti se mohou samostatně rozhodnout, zda volnočasovou nabídku klubu využijí, nebo ne. Nabídka aktivit školní družiny a školního klubu odpovídá potřebám věkových odlišností.

Obsah činností školní družiny a školního klubu je organizován tak, aby odpovídal potřebám střídání odpočinkových a rekreačních činností a zároveň poskytoval

dostatečné množství času pro spontánní činnosti. Mladší děti mají také možnost seznámit se se zájmovými aktivitami, které nemohou poznat nebo provádět jinde. Starší děti si mohou ve školních klubech vybírat zájmové aktivity, obvykle již více specializované, samostatně a podle vlastních potřeb.

Děti jsou vychovateli vedeny k získávání návyků také v činnostech sebeobslužných a veřejně prospěšných. Prohlubují si hygienické návyky, podílejí se na dobrovolné práci ve prospěch druhých nebo přispívají k ochraně životního prostředí.

Ve školních družinách a klubech mají vychovatelé možnost každodenního výchovného ovlivňování dětí. Jsou s dětmi každý den, působí na ně bez ohledu na sociální rozdíly, mají možnost konzultovat chování dětí s rodiči nebo s ostatními pedagogy.³⁵

Stále rostoucí měrou uskutečňuje škola různé jednorázové volnočasové činnosti směřující k prohloubení obsahu výuky nebo naplnění oddechové a kompenzační funkce volného času dětí. Jsou to hlavně prohlídky historických památek a pořádání různých kulturních (besídky, školní plesy, výstavy) a sportovních akcí (lyžařské zájezdy, školy v přírodě, zahraniční zájezdy). Tyto aktivity nemusí nutně probíhat v budovách a zařízeních školy, jsou však na její organizaci a materiálním zázemí do určité míry závislé.

4.2 Střediska pro volný čas dětí a mládeže

Posláním středisek pro volný čas dětí a mládeže nebo také domů dětí a mládeže (DDM) je naplňovat rekreační a výchovně-vzdělávací funkci širokou zájmovou působností.³⁶ Tato zařízení naplňují požadavky pro využití volného času po stránce funkční, výchovné a vzdělávací, organizační nebo například vybavenosti potřebnými pomůckami. Z hlediska prevence a řešení problematiky správného využívání volného času umožňují tato zařízení působit mezi různými sociálními a zájmovými skupinami dětí.

³⁵ PÁVKOVÁ, J. a kolektiv. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 119. ISBN 80-7178-569-5.

³⁶ Tamtéž, s. 122

Dnes jsou domy dětí a mládeže nejrozšířenějším vnitřně strukturovaným zařízením pro volný čas. Charakteristickým prvkem těchto zařízení je dobrovolná docházka a možnost vlastní volby účasti na jednotlivých aktivitách. Hlavní a nezastupitelnou úlohu mají střediska volného času zvláště v celoroční činnosti, tedy možnosti pracovat kontinuálně, v některých případech i v době letních prázdnin. Podporou zájmů a nadání pak střediska volného času rozvíjí pravidelnou zájmovou činnost. Nejčastěji se uskutečňuje v kroužcích, souborech nebo klubech.

Střediska volného času mají snahu zahrnout všechny zájmové oblasti společenskovední, esteticko-výchovné, tělovýchovné a sportovní, turistické, technické, přírodovědné.³⁷ Jejich vybavení je přizpůsobeno konkrétním druhům aktivit. Jsou specializována jako prostory pro hry, tělocvičny, bazény, různá sportovní a turistická zařízení, stadiony mládeže, stanice přírodovědců, ekologická centra, stanice techniků, ateliery, studia, zkušebny uměleckých souborů, překážkové dráhy, lezecké stěny. Stále více se zřizují jazykové školy a vybavují počítačové učebny, internetové kavárny, informační centra. Struktura činností a aktivit těchto zařízení se odvíjí od místních podmínek.

4.3 Další prostory a zařízení pro volný čas

V tomto směru je dnes nabídka téměř nevyčerpatelná. Zvláště podnikatelská sféra zažila v posledních desetiletích expanzi výstavby všech možných druhů zařízení k volnočasovým aktivitám. Jedná se o různé celoročně působící zařízení: kluby, ubytovny, hřiště, areály zdraví, pěší stezky, cyklistické stezky a trasy, naučné stezky, tělocvičny, posilovny. Jsou to také zařízení se sezónním provozem: letní tábory, dětské parky, technické parky, zábavní a tematické parky, venkovní bazény, přírodní koupaliště a pláže, lyžařské areály, sjezdovky, můstky a běžecké dráhy. Dále různé prostory na hraní a zábavu: herní koutky v obchodních domech, v ubytovacích zařízeních, v různých institucích (muzea, zoologické zahrady, restaurace, banky, komerční provozovny), ale také travnaté plochy, parky a areály pro spontánní hry.

³⁷ PÁVKOVÁ, J. a kolektiv. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 128. ISBN 80-7178-569-5.

Pro nové nebo masově se rozšiřující sporty vznikají specializovaná zařízení jako florbalové haly, bowlingové dráhy, aquaparky, skateboardové parky, cyklistické stezky, umělé terény, dráhy pro cyklotrial, kluziště pro zimní bruslení, tratě pro kolečkové brusle, asfaltová hřiště pro streetball. Tato zařízení vznikají převážně ve městech v prolukách mezi domy starší zástavby, na betonových náměstích panelových sídlišť nebo jako součásti zábavních či sportovních komplexů na perifériích měst. Přes finanční nenáročnost je na venkově takových zařízení stále velký nedostatek. Dlouhodobou tradici mají u nás základní umělecké školy, které rozvíjí zájmy dětí v různých uměleckých oborech. Od devadesátých let vzniklo v komerčním sektoru velké množství jazykových škol.

V oblasti přírodních věd a techniky působí specializovaná zařízení jako muzea, hvězdárny, planetária, památky, hrady, zámky, památné objekty, technické památky, skanzeny.

V oblasti umění a zábavy vznikají kulturní a klubová zařízení, divadla, zkušebny. Zatímco na venkově a v malých městech zanikají klasická kina, ve městech rostou multikina s mnoha promítacími sály a moderním technickým vybavením.

4.4 Další subjekty pro volný čas

O volný čas dětí programově pečují i další organizace rekreačního, výchovného a vzdělávacího zaměření. Jsou to například:

Junák – svaz skautů a skautek ČR – skautské hnutí zaměřené na výchovu a volnočasové aktivity dětí;

Pionýr – organizace navazující na levicové ideály Pionýrské organizace Socialistického svazu mládeže. Zabývá se osvětovými, charitativními, výchovnými a vzdělávacími aktivitami pro děti;

Česká tábornická unie – navazuje na trampské hnutí. Stěžejním posláním unie je výchova dětí;

Hnutí Duha – hnutí, které prosazuje zdravé prostředí pro život, organizuje programy pro děti. Patří k největším nevládním environmentálním organizacím;

Hnutí Brontosaurus – občanské sdružení působící v oblasti práce s mládeží, ochrany přírody;

YMCA (Young Men's Christian Association) a **YWCA** (Young Women's Christian Association) – křesťansky orientované sdružení podporující mladé lidi;

Sokol – spolek věnující se pohybovým aktivitám a různým druhům sportů;

sportovní kluby – tělovýchovné organizace zaměřené na sportování;

organizace církví a náboženských společností – společenství s náboženskou výukou, se sociálním rozměrem, pracující s rizikovými skupinami dětí;

základní umělecké školy a jazykové školy – školy podporující dovednosti a vědomosti dětí a mládeže převážně v oblasti esteticko-výchovné a společensko-vědní;

občanská sdružení – sdružení pracující s dětmi a mládeží.³⁸

³⁸ PÁVKOVÁ, J. a kolektiv. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 149. ISBN 80-7178-569-5.

5 PROSTŘEDÍ PRO VOLNÝ ČAS

Pojem prostředí se užívá v různých společenských a přírodních vědách. M. Přádka přikládá prostředí významný vliv na kvalitu lidského života. „*Prostředí je složitě strukturovaný systém, nejde o pouhé náhodné množství různých činitelů. Tak jako v přírodě existuje řád, tak i společnost funguje na základě vnitřní organizace. Prostředí je považováno za otevřený systém, který reaguje na rozmanité podněty. Prostředí odráží potřeby subjektu i objektu.*“³⁹ B. Kraus uvádí, že v názorech na charakteristiku prostředí se slovníky, učebnice či encyklopedie v určitých aspektech shodují. „*Vždy jde o předměty, jevy existující kolem nás, nezávisle na našem vědomí, tedy o určitý prostor, o objektivní realitu.*“⁴⁰ Oba pak shodně uvádějí jeho základní dělení na přírodní a společenské. Přírodní prostředí (určitý prostor, který nás obklopuje) působí na vývoj člověka. Člověk (součást společenského prostředí) pak svou aktivitou a prací přírodní prostředí proměňuje. Obě části pak tvoří životní prostředí člověka.

B. Kraus sestavil strukturu životního prostředí jako sféry vztahů: *Lidé – příroda*, zahrnující interakci s neživou přírodou i živou přírodou. *Lidé – výsledky lidské aktivity*, to, co nazýváme kulturou, snaha uspokojovat a kultivovat materiální a duchovní potřeby. *Lidé – lidé*, v sociálním prostředí.⁴¹ Dále B. Kraus přináší ucelenou a širokou typologii prostředí podle určitých kritérií. Podle velikosti prostoru: *makroprostředí* (ovlivňuje podmínky pro celé společnosti), *globální prostředí*, *regionální prostředí* (širší teritorium uvnitř společnosti), *lokální prostředí* (vymezené většinou bydlištěm), *mikroprostředí* (prostor, ve kterém jedinec skutečně žije). Podle povahy činností realizovaných v daném prostoru: *pracovní* (dílny, haly, kanceláře, školní třída), *školní*, *obytné*, *volnočasové* (hřiště, park, herna, klubovna). Z hlediska podílu člověka na podobě daného prostředí: *přirozené*, *umělé* (člověkem utvářené). Podle charakteru nejdůležitějších prvků, jimiž je dané prostředí členěno: *přírodní prostředí* (živá a neživá příroda), *společenské prostředí* (uspořádání společenského systému), *sociální prostředí* (hustota osídlení, profesní, věková, etnická, vzdělanostní struktura obyvatel), *kulturní prostředí* (výsledky lidské činnosti). Z pohledu působících podnětů na rozvoj jedince

³⁹ PŘADKA, M., KNOTOVÁ, D. a FALTÝSKOVÁ, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 24. ISBN 80-210-3469-6.

⁴⁰ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014, s. 66. ISBN 978-80-262-0643-9.

⁴¹ KRAUS, B. *Sociální aspekty výchovy*. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999, s. 21. ISBN 80-7041-135-X.

rozlišujeme: *výchovné prostředí* (podnětově chudé nebo přesycené), *podle pestrosti* (jednostranné nebo optimální prostředí), *podle působení na kvalitu zdraví* (zdravé nebo vadné). Podle povahy daného teritoria: *venkovské, městské, velkoměstské*. Součástí všech těchto prostředí je také stránka *materiální*, charakterizovaná např. vymezením prostoru, jeho stavem, přírodními faktory, vybavením technikou. Druhou stránku, *sociálně-psychickou*, tvoří obyvatelé určitého prostoru, jejich věk, vzdělání, pohlaví, vztahy mezi nimi, styl řízení institucí, stupeň samosprávnosti apod.⁴²

Důležitým kritériem, z hlediska zkoumání volného času, je vliv prostředí na výchovu, rozvoj a uspokojení potřeb dítěte. Obor pedagogika volného času se více zaměřuje na prostředí *rodinné, školní, skupinové a lokální*, které definuje jako *prostředí přirozené*. Stále hlouběji se zabývá analýzou prostředí *pracovního a volnočasového*.

5.1 Vliv prostředí na jedince

V průběhu staletí se názory na vliv prostředí na jedince vyvíjely a střídavě přikláněly na jednu nebo druhou stranu. „*V dnešní době nepochybujeme, že prostředí, ve kterém žijeme, nás poznamenává a ovlivňuje.*“⁴³ Do jaké míry nás ovlivňuje je individuální a závislé na dalších okolnostech. Prostředí může jednání člověka podpořit, nebo mu může být překážkou (stísněný, velký nebo hlučný prostor). Člověk potřebuje přírodní prostředí k životu a stejně tak sociální prostředí k sociálnímu kontaktu.⁴⁴

Děti tráví svůj volný čas v různorodém prostředí. Mohou to být různé organizace, instituce, škola, domov. Často tráví volný čas venku, na ulici, na hřišti, na veřejných prostranstvích. Tato prostředí mohou působit závadně nebo být dokonce pro děti nebezpečná. Zvláště ve velkých městech, bez přímého dohledu dospělých, ale i na venkově, kdy může dítě trávit dlouhý čas osamocené a jeho jediným společníkem je televize.

⁴² KRAUS, B., et al. *Člověk - prostředí - výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, s. 100. ISBN 80-7315-004-2.

⁴³ Tamtéž, s. 102

⁴⁴ Tamtéž, s. 105

5.2 Rodinné prostředí

Rodina tvoří základní článek v uspořádání lidské společnosti. Svým členům umožňuje uspokojovat základní životní potřeby. Kromě těchto pro život důležitých potřeb zabezpečuje i sociální styk, vzájemnou pomoc, bezpečí, ochranu a jistotu. Vytváří vhodné podmínky a podporu pro plánování budoucnosti a realizaci životních cílů jednotlivých členů rodiny.

V dětském období tráví dítě největší část života s rodiči a sourozenci. Ti stojí na počátku celého vývoje dítěte a jeho výchovy. Dítě se učí komunikaci s blízkými, a to mu umožňuje vytvořit si představu a návyky pro komunikaci ve společnosti. B. Hofbauer objasňuje význam životního stylu rodiny jako přirozený stimulátor i regulátor umožňující třídít různé žádoucí či nežádoucí vlivy (pozitivní využívat a nežádoucí eliminovat). Kladně hodnotí demokratický styl rodinného života, který učí děti v rodině chovat se aktivně i odpovědně vůči ostatním členům a připravuje je ke vstupu do jiných sociálních prostředí.⁴⁵

Jako primární sociální skupina vytváří rodina nejdůležitější prostředí pro trávení volného času, zvláště v předškolním a školním věku.⁴⁶ Trávení volného času se odvíjí od životního stylu rodiny a schopnosti rodičů v tomto směru děti ovlivňovat a vychovávat. Nezanedbatelnou roli hrají stále časové možnosti a hmotné zabezpečení rodiny. Rodina může děti učit přistupovat k volnému času tvůrčím způsobem a ovlivňovat tak jejich budoucí vztah k využívání volného času v dospělosti. K takovému ovlivňování dochází nápodobou a reprodukcí vzorců pozitivního chování, účastí dětí na volnočasových rodinných aktivitách. Děti samozřejmě napodobují i nezdravý životní styl rodičů (např. konzumní styl života, alkoholismus, protispolečenské aktivity). Tyto negativní jevy trvale ovlivňují vzorce sociálního chování dítěte.

Rodinné aktivity mohou navazovat na zájmy rodičů a vytvořit přirozené pokračování rodinných tradic a zachování jejich kontinuity. Individuální zájmy rodičů mohou prohloubit znalosti dítěte v takových oblastech volnočasových aktivit (např. technických, pěstitelských, chovatelských, uměleckých), které jsou v dané lokalitě nedostupné. Pestrá nabídka pravidelných zájmových činností v rodině umožňuje

⁴⁵ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 64. ISBN 80-7178-927-5.

⁴⁶ PÁVKOVÁ, J. a kolektiv. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 35-37. ISBN 80-7178-569-5.

přirozeně tříbit zájmy, odhalovat vlohy, nalézat aktivity podporující zdravý rozvoj a spokojenost dítěte. I realizace aktivit probíhajících mimo prostředí rodiny závisí na schopnosti rodičů podporovat také ty potřeby, které si dítě samo zvolí.

5.3 Skupinové prostředí

Již v předškolním věku se dítě zajímá o vrstevníky a vytváří herní skupiny. Přirozeně to bývají děti blízkého věku, které jsou biologicky, psychicky a sociálně na stejné úrovni. Postupem času se děti stávají členy takovýchto skupin. Obvyklými znaky sociálních skupin bývá společný cíl, vědomí si členství ve skupině, vytvoření vzájemných vztahů mezi jejími členy, určitý stupeň organizovanosti.

Sociální skupiny nejčastěji členíme na *malé* (rodina, sportovní družstvo, zájmový kroužek, pracovní skupina), *střední* (spolužáci, školní třída) nebo *velké* (děti, mládež, etnikum, národ). Dále je můžeme dělit podle charakteru organizace. *Formální* skupiny jsou organizovány nějakou institucí (žáci školy, sportovní oddíl). Každý člen má v organizační struktuře vymezeno své místo a povinnosti. *Neformální* skupiny vznikají spontánně jako volná seskupení na základě společných zájmů, potřeb nebo činností (dobrovolné organizace, kluby). Členové se navzájem znají a mají přátelské vztahy. Vůdci zaujímají své postavení na základě oblíbenosti.

Vrstevnické skupiny jsou typem sociální skupiny, v níž se dospívající generace seskupuje spontánně a přirozeně, spojujícím elementem bývá společná potřeba či zájem, jde o mladé a neformální sociální skupiny.⁴⁷ Současná pedagogická praxe považuje členství ve skupině vrstevníků za důležitý prvek ve výchově. Již ve školní třídě vznikají různé menší neformální skupiny. Jednotliví členové skupiny se postupně učí vnímat potřeby druhých, jednat s jinými lidmi, prosazovat svůj názor.

J. Čáp vysvětluje význam členství dítěte ve vrstevnických skupinách jako významný v tom, že pomáhá osamostatnit se ze závislosti na rodině a její autoritě. Vyzdvihuje také působení vrstevnických skupin pro formování rysů jako je

⁴⁷ PŘADKA, M., KNOTOVÁ, D. a FALTÝSKOVÁ, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 31. ISBN 80-210-3469-6.

samostatnost, sociální a organizační schopnosti.⁴⁸ Ztotožněním se s nějakou skupinou dává dítě najevo, co považuje za důležité. Postupem času může dojít k uspokojení nebo změně priorit cílů a dítě skupinu opouští.

Členství ve spontánní skupině může mít příznivý, případně nepříznivý vliv. Skupina ovlivňuje dítě, učí ho spolupráci, osvojení si nových dovedností a vědomostí. Členové skupiny se učí dodržovat stanovená pravidla, rozlišovat vhodné a nevhodné chování. Dodržování těchto pravidel odměňuje a nedodržování trestá. Aby dítě dodrželo určitá pravidla, vzdává se vlastního názoru. Tato pravidla mohou být společensky nepřijatelná a člen skupiny podléhá tlaku skupiny. Stává se členem party nebo gangu, jenž ničí společný majetek, chová se násilně, dopouští se šikanování.

5.4 Lokální prostředí

Lokální prostředí mají svá specifika, znaky a odlišnosti. Vyznačují se skupinou lidí v ohraničeném prostoru, kterou spojují společné tradice, hodnoty, symboly, činnosti, zvyky, konvence atd. Odlišnost typů lokálního prostředí formuje dětskou osobnost určitým směrem a projevuje se např. v chování, v přizpůsobivosti, v kvalitě mezilidských vztahů, v profesním životě. Typem takového prostředí může být město, sídliště nebo venkov.

5.4.1 Prostředí města

Počátky moderního městského prostředí jsou spojovány s rozvojem industrializace. Od poloviny 19. století stále vzrůstá počet lidí žijících ve městech. Dnes tvoří městské prostředí domov pro většinu obyvatel, zatímco venkov se vylidňuje.

Město je uměle vytvořené prostředí, kterým se lidé snaží odpoutat od závislosti na přírodě. Je jakýmsi symbolem moderní společnosti. Časté střídání podnětů vytváří pocit rychle ubíhajícího času, který je nezávislý na střídání obvyklých fází dne. Anonymita

⁴⁸ ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. 1.vyd. Praha: Univerzita Karlova. 1993, s. 288. ISBN 80-7066-534-3.

městského prostředí oslabila sociální kontrolu a podpořila prvky individuálního chování. Osobní vztahy městského člověka jsou omezeny, nejbližší vztahy udržuje městský člověk v nukleární rodině.⁴⁹

„Na kumulaci celkového objemu volného času do určitého území a sociálního prostoru má dnes podstatný vliv absolutní i relativní růst počtu obyvatel žijících ve městech (urbanizace).“⁵⁰ Tento růst lidského kapitálu vytváří velké možnosti v nabídce aktivit volného času dospělých i dětí. Sociální rozdíly mezi jednotlivými skupinami obyvatel však vytváří stále určitou nerovnost v možnosti plně využít všech nabídek volnočasových aktivit. Tato nabídka nedokázala vyřešit problém trávení volného času na ulici nebo na veřejných prostranstvích, což přináší celou řadu negativních vlivů do výchovy dětí. Problematikou nevyhovujícího vlivu sídlišť a dětí ulice se zabývají různé urbanistické studie, sociální a pedagogičtí pracovníci.

5.4.2 Prostředí venkova

Venkovské prostředí nejčastěji charakterizuje jeho sounáležitost s přírodou. Stále si uchovává jistou nezávislost na civilizaci a kultuře. Je v souladu s přírodním cyklickým časem. Hlavní pracovní náplní je zemědělství, které je právě závislé na přírodním pomalém času.

Venkov je symbolem tradiční společnosti, do níž se stále častěji přenáší prvky městského způsobu života. Malý počet obyvatel venkovských obcí má vliv na vysokou sociální kontrolu. Nejbližší lidé přesahují hranice nukleární rodiny a patří k nim i sousedé, přátelé nebo bývalí spolužáci. Ostré hranice mezi tradičním venkovem a městem rozbíjí měnící se podmínky venkovského způsobu života. Pro současnost je charakteristický úbytek zemědělské činnosti, dojíždění obyvatel venkova za prací nebo i stěhování obyvatel do měst.⁵¹

„Výraznou proměnou prochází realizace volného času mimo město, kam nemalou část svých aktivit přenášejí městské rodiny (chalupaření, chataření, různé způsoby

⁴⁹ KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního způsobu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 180. ISBN 978-80-247-2456-0.

⁵⁰ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 30. ISBN 80-7178-927-5.

⁵¹ KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního způsobu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 180. ISBN 978-80-247-2456-0.

*pobytu v přírodě). Mnohé z jejich dětí si takové způsoby realizace volného času natrvalo osvojují i pro svůj další život.*⁵²

V důsledku poklesu obyvatel venkova, včetně dětí a mládeže, zanikají na některých místech školy a kulturní zařízení. Tato zařízení dříve představovala intelektuální centrum obce. Z tohoto důvodu a s rostoucí mobilitou rodin, je stále častější účast dětí na volnočasových aktivitách mimo bydliště. Děti dojíždí do měst, aby mohly uspokojit své zájmy. Také rozvoj hromadných sdělovacích prostředků značně ovlivňuje způsob trávení volného času. Technické možnosti a různá zařízení, která přibližují dětem žijícím na vesnici vnější svět, mají stále jistou magickou sílu, která je nutí vzhlížet k možnostem a lákadlům, které prostředí venkova nedokáže nabídnout. Přestože se rozdíly mezi venkovskou a městskou populací zmenšují, je získávání dětí na venkově pro aktivní využívání volného času stále obtížné.⁵³

⁵² HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 32. ISBN 80-7178-927-5.

⁵³ Tamtéž, s. 32

6 PRAKTICKÁ ČÁST

Nabídka volnočasových aktivit dětí je různorodá a stále se rozvíjí. Zda tráví děti volný čas aktivním nebo pasivním způsobem, můžeme vhodným přístupem k výchově ovlivnit. Zkoumáním této problematiky se poznatky o volném čase prohlubují a zároveň, stejně jako u jiných společenských témat, pozorujeme jeho neustálou proměnu. Proces vývoje a výchovy dítěte se větší měrou uskutečňuje v rodině, ve škole a v dalších institucích, ve kterých dítě vyrůstá a tráví volný čas. Ovlivňuje jej celá řada faktorů, ať již věk nebo pohlaví dítěte, životní styl rodiny apod. Jedním z nejdůležitějších faktorů, které vytváří podmínky k rozvoji dětí je prostředí, ve kterém se volnočasové aktivity uskutečňují. V teoretické části jsme se podrobněji zabývali zvláště přirozeným prostředím, pro které je charakteristické prostředí rodiny, vrstevnických skupin nebo lokality.

6.1 Cíl výzkumného šetření

Děti využívají nabídku volnočasových aktivit v místě svého bydliště. V prostředí, které znají, umí se v něm orientovat a do jisté míry samostatně pohybovat. Ať již se jedná o domov, školu, ale i prostředí v okolí jejich bydliště. V kapitole věnované lokálnímu prostředí jsme se věnovali podrobnějšímu členění jednotlivých typů prostředí. V závěru jsme se zaměřili na jejich rozlišení podle povahy teritoria a poukázali jsme na odlišnosti prostředí města a prostředí venkova. Rozdílný způsob organizace společenského života ve městě a na venkově viditelně ovlivňuje vývoj dětí, které zde vyrůstají. Jedná se především o děti školního věku. Na tuto nejpočetnější skupinu dětí, ve věku 6–15 let, je organizace a nabídka školních a mimoškolních volnočasových aktivit primárně zaměřena. Jedná se také o období života dítěte, kdy své zájmy a potřeby může již do jisté míry samostatně ovlivňovat.

Cílem práce bylo zjistit, jaké volnočasové aktivity využívají děti žijící ve městě a jaké využívají děti žijící na venkově. Jejich následným srovnáním jsme zjišťovali rozdíly ve volnočasových aktivitách dětí. Zjišťovali jsme také, zda dávají přednost trávení volného času aktivním nebo pasivním způsobem.

Rozšiřování nových technologií (zvláště v oboru informačních technologií), zvyšování důrazu na aktivní využívání volného času, ale i komercializace volného času přináší změny nejen do ekonomicky silných lokalit měst, ale nabízí nové možnosti k jeho využívání i na venkově. Z tohoto důvodu bylo dalším cílem výzkumu zjistit, do jaké míry se v těchto dvou rozdílných teritoriích možnosti volnočasových aktivit dětí přibližují.

6.2 Výzkumné otázky a stanovení hypotéz

Na základě cílů byly zformulovány následující výzkumné otázky:

O1: Jaké druhy volnočasových aktivit vykonávají děti ve městě a jaké děti na venkově?

O2: Jak často tráví volný čas v přírodě děti z města a jak často děti z venkova?

O3: Kolik času tráví u počítače děti z města a kolik děti z venkova?

Na základě výzkumných otázek byly stanoveny následující hypotézy:

H1: Děti z města navštěvují více organizovaných kroužků než děti z venkova.

H2: Děti z venkova mají méně sportovních aktivit než děti z města.

H3: Děti z venkova chodí častěji do přírody než děti z města.

H4: Děti z města i venkova tráví srovnatelné množství volného času aktivitami na počítači.

6.3 Metoda výzkumu

Pro výzkumné šetření byla použita kvantitativní metoda, která patří k nejběžnějším výzkumným metodám. Cílem bylo získat co největší množství dat, která nejlépe vyhovují požadavkům vyplývajícím ze stanovených cílů. Tato metoda také umožňuje postihnout dostatečně velký a reprezentativní soubor respondentů a zároveň zajistit údaje o vybraném vzorku v co nejvíce standardizované podobě. Výsledky jsou vhodné

pro číselné vyjádření a jsou pro následné zpracování přehlednější.⁵⁴ Zvolením kvótního výběru vzorku byla zajištěna správná struktura dotazovaných, tedy věková skupina a velikost místa bydliště.

Jako vhodná technika kvantitativního průzkumu byla stanovena technika standardizovaného dotazníku. Metoda vyplnění tištěného formuláře umožnila zajistit rovnocenné podmínky pro všechny respondenty. Důležitou součástí, zvláště s ohledem na návratnost dotazníků, bylo zajištění anonymity, která je touto metodou relativně přesvědčivá.⁵⁵

Věk dětí výzkumného vzorku byl mezi 6–15 lety. Děti mladšího školního věku mívají problém správně pochopit otázky z dotazníku. Z tohoto důvodu byl proveden předvýzkum na vzorku čtyř dětí mladšího školního věku. Děti v několika případech nedokázaly správně některé otázky vyplnit. Nedokázaly například určit, jaké organizace jejich kroužky organizují. Z tohoto důvodu byli o vyplnění všech dotazníků požádáni rodiče a otázky byly v tomto smyslu přeformulovány.

První otázka byla čistě identifikační, dotazující se na základní data (pohlaví, věk, bydliště), která posloužila k pozdějšímu třídění dat. Následující blok otázek (číslo 2, 3, 4, 5, 6, 7) zjišťoval účast dětí na jednotlivých druzích organizovaných volnočasových aktivit. Otázka č. 7, která tento blok uzavírala, se dotazovala na tradiční organizace, ve kterých volnočasové aktivity dětí probíhají. Druhý blok otázek (číslo 8, 9, 10) byl zaměřen na neorganizované volnočasové aktivity, pobyt v přírodě a čas strávený u počítače.

Otázky byly formulovány jako kombinované, tj. uzavřené s nabídkou alternativ, zároveň byla respondentům dána možnost odpovědět na otevřenou otázku, pokud nabízené alternativy nedostačovaly. Nabídka alternativních odpovědí vyhovovala záměrům výzkumu a zároveň zjednodušila vyplnění dotazníku, což se odrazilo i v uspokojivém počtu bezchybně vyplněných dotazníků.

Dotazníky byly rodičům rozdány k vyplnění během rodičovské schůzky na počátku prosince 2014. V některých případech byly rozdány dětem, které je rodičům předaly. Sběr vyplněných dotazníků proběhl během prosince 2014.

⁵⁴ FORET, M. *Marketingový průzkum. Poznáváme svoje zákazníky*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2008, s. 14. ISBN 978-80-251-2183-2.

⁵⁵ HUK, J. *Výzkum veřejného mínění a mediální publikum*. 2. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2013, s. 51. ISBN 978-80-7452-031-0.

6.4 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný soubor byl sestaven ze skupiny dětí žijících na venkově a skupiny dětí žijících ve městě. První skupinu tvořily děti 2., 3., 4., 5., 6. a 8. třídy ze Základní školy v Mutějovicích. Třídy 2. a 4., stejně jako 3. a 5., jsou z důvodu malého počtu dětí spojeny.

Základní škola je zároveň spádová pro děti z okolních vesnic Nesuchyně, Krupé, Hředel a Lhoty pod Džbánem. Poskytuje základní vzdělání 112 dětem. Je vybavena odbornými učebnami pro výuku fyziky, chemie a počítačů. Dále má vybavené dílny, kuchyňku, tělocvičnu, travnaté herní hřiště a školní zahradu s pozemky pro pěstitelství. Škola provozuje školní družinu, která je rozdělena na dvě skupiny. V rámci mimoškolní činnosti organizuje zájmové kroužky: šachový, florbal, turistický, vaření, počítačový, aerobic a streetdance. Během roku organizuje tyto významné akce: sportovní den, drakiádu, halloween, mikulášskou nadílku, jarmark, masopust, karneval, Noc s Andersenem, dětský den a školní akademii.⁵⁶

Obec Mutějovice má 833 obyvatel a je součástí okresu Rakovník. Leží ve chmelařské oblasti na úpatí pohoří Džbán. Děti z obce mají možnost trávit část letních prázdnin na tradičním letním táboře u řeky Berounky v blízkosti hradu Křivoklát. V okolí obce se nacházejí Kounovské kamenné řady, zříceniny hradu Džbán a hradu Pravda, které jsou častým cílem výprav místních občanů.

V obci Mutějovice aktivně působí různé spolky a sdružení. FK Chmel Mutějovice působí ve fotbalové soutěži starších žáků. Středisko Junáka „Naděje“ organizuje pravidelné schůzky, několikadenní výpravy a letní tábor. Sbor dobrovolných hasičů sdružuje mladé hasiče, kteří se pravidelně schází a zúčastňují se soutěží v požárním sportu. Pěvecký sbor Barušky a Berušky je složen z mladých a dospělých zpěvaček a pravidelně nacvičuje a vystupuje na kulturních akcích. TJ Sokol Mutějovice provozuje sokolovnu, kterou využívá nejčastěji škola k výuce tělesné výchovy a k organizování sportovních soutěží. Probíhají zde také různé kulturní akce jako karneval, tradiční vánoční představení Betlém atd. TJ Sokol organizuje turistický pochod Přes dva hrady dvěma kraji a Vánoční kiloschoz. Organizuje také Běh Rafandou pro všechny věkové

⁵⁶ Základní škola Mutějovice. *O škole*. [online]. 2014 [cit. 2014-12-04]. Dostupné z: <http://www.zsmutejovice.cz/>

kategorie. Honební společenství, základní organizace Českého svazu žen, základní organizace Svazu zahrádkářů, základní organizace Českého svazu včelařů organizují jednorázové kulturní akce a přispívají na další akce pro děti. Sdružení mládeže pořádá každoroční Staročeské máje.

V obci je místní lidová knihovna, zdravotnické středisko, dětský areál, fotbalové hřiště, přírodní koupaliště, rybník využívaný v zimních měsících k bruslení. V 90. letech zde promítalo dvakrát týdně kino. V současnosti je zrušené. Junáci využívají srubovou chatu v obecním lesoparku. Dopravní spojení s okresním městem je možné prostřednictvím autobusové a vlakové dopravy.⁵⁷

Základní škola Františky Plamínkové se nachází v pražské městské části Holešovice, v sousedství parku Letná. Děti 3., 4. a 6. třídy tvořily druhou skupinu výzkumného souboru. Škola Fr. Plamínkové je základní škola s rozšířenou výukou jazyků a navštěvuje ji 386 dětí.

Na dvoře školy je sportovní hřiště s umělým povrchem. Ve škole je tělocvična, počítačová učebna, knihovna, anglická knihovna. Škola provozuje školní družinu a školní klub. V rámci školní družiny jsou organizovány zájmové kroužky: sportovní, keramický, přírodovědný a kroužek šikovných rukou. Dále škola organizuje tradiční akce a soutěže, jako: skoky přes švihadlo, taneční vystoupení, masopust, piškvorkiáda, soutěže na dopravním hřišti, sportovní hry, turnaj ve vybíjené, karneval. K pravidelným akcím patří návštěvy kina Oko. V rámci mimoškolních aktivit zde působí zájmové kroužky: anglická konverzace, aerobic a moderní tanec, hip hop, počítače a internet, šachy, florbal, tenis, flétna, míčové hry, korálkování, vědecký kroužek, keramický kroužek, hudební kroužek, výtvarný kroužek, stolní hry, španělština.⁵⁸

Městská část Holešovice se nachází blízko historického centra Prahy a má více než 41 000 obyvatel. Jedná se o ekonomicky a intelektuálně silnou lokalitu s bohatou historií. V bezprostřední blízkosti je Pražský Hrad, řeka Vltava, Národní galerie, Národní technické a zemědělské muzeum, Planetárium, fotbalový a hokejový stadion Sparty, městské parky Letná a Stromovka, Výstaviště. V blízkosti je ZOO, botanická zahrada, expozice Mořský svět, vodní kanál Troja (umělý kanál s divokou vodou),

⁵⁷ Oficiální stránky Obce Mutějovice. *Obec Mutějovice*. [online]. 2014 [cit. 2014-12-10]. Dostupné z: <http://www.mutejovice.cz/>

⁵⁸ Základní škola Fr. Plamínkové. *O naší škole*. [online]. 2014 [cit. 2014-12-12]. Dostupné z: <http://www.plaminkova.cz/>

atletický oddíl Olymp a Sparta, basketbalová hala Sparty, plavecký stadion s nabídkou plaveckých kurzů pro děti, tenisové kurty, tenisový areál Štvanice, umělé venkovní kluziště, Mystic skatepark, dvě sokolovny, jezdecký park, cyklostezky i cesty pro inline bruslení, devatenáct dětských hřišť, taneční škola Tančírna, Základní umělecká škola, dvacet sedm uměleckých galerií, několik kulturních sálů, kino Oko, pobočka městské knihovny. V Holešovicích působí Kühnův dětský sbor, divadlo Radar a dalších šest divadel. Dům dětí a mládeže nabízí největší a nejrozmanitější výběr volnočasových aktivit. Působí zde tři skautská střediska, dvě pionýrské skupiny, oddíl Pterodactylus (dětský oddíl Českého svazu ochránců přírody). Prostory vodárenské věže jsou využívány jako klubovny pro oddíly a zájmové kroužky. Výčet organizací a zařízení, které umožňují volnočasové aktivity, není zdaleka úplný. Není ani smyslem této práce jej zde uvádět. Pro ilustraci a účely výzkumu je však dostatečně reprezentující.

Dopravní spojení zajišťuje městská hromadná doprava. Zvláště tramvajová doprava umožňuje snadnou dostupnost do všech částí města.⁵⁹

6.5 Vyhodnocení výzkumného šetření

Pro praktické znázornění vyhodnocení odpovědí jednotlivých otázek získaných metodou dotazníku byla zvolena forma přehledných tabulek. V tabulkách nejsou uvedeny položky, které měly nulové zastoupení. Získaná data byla následně porovnána a v procentuálním vyjádření zobrazena v přehledném grafu.

Otázka č. 1 má účel identifikační. Data jsou rozdělena do dvou tabulek podle lokality: na venkov a město. V jednotlivých tabulkách pak členěna podle pohlaví a tříd, které děti navštěvují. Z původního počtu 69 rozdaných dotazníků na venkově bylo včas vráceno a správně vyplněno 66 (viz Tabulka 1). Ve městě bylo rozdáno 76 dotazníků, včas vráceno a správně vyplněno jich bylo 74 (viz Tabulka 2).

⁵⁹ Městská část Praha 7. *O Praze 7.* [online]. 2012 [cit. 2014-12-15]. Dostupné z: <http://www.praha7.cz/>

Tabulka 1: Základní parametry výzkumného souboru – venkov

Venkov	Třída						Součet
	2.	3.	4.	5.	6.	8.	
Počet dívek	10	5	1	3	5	7	31
Počet chlapců	6	7	2	5	6	9	35
Součet	16	12	3	8	11	16	66

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastní šetření)

Tabulka 2: Základní parametry výzkumného souboru – město

Město	Třída			Součet
	3.	4.	6.	
Počet dívek	14	12	12	38
Počet chlapců	9	10	17	36
Součet	23	22	29	74

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastní šetření)

Odpovědi na následující otázky byly vyhodnoceny tak, že z celkového počtu dotazovaných byli odečtení ti, kteří odpověděli, že nenavštěvují žádnou aktivitu ani nevyužili položky pro jinou než uvedenou možnost. Počet těch, kteří navštěvují příslušné aktivity, byl vyjádřen procentuálně a následně porovnán podle lokality venkov a město.

U **otázky č. 2** (*Jaké sportovní kroužky vaše dítě pravidelně navštěvuje?*) byla porovnána data týkající se návštěvnosti organizovaných sportovních aktivit.

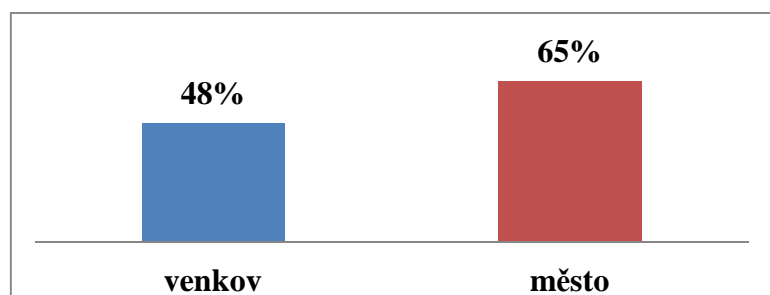
Nabídka sportovních aktivit byla navržena s ohledem na obvyklé nebo v lokalitě nabízené druhy kroužků. V odpovědích se objevilo několik odpovědí u položky jiné: akrobatický rock and roll, krasobruslení, baseball, jezdeckví a šachy. Ovšem pouze u dětí žijících ve městě. Jedná se o nemasové druhy sportů a jejich provozování je spojeno se speciálním přístupem k životnímu stylu rodiny. Zvláště krasobruslení a jezdeckví jsou sportovní aktivity vyžadující velkou finanční a organizační podporu rodiny. Na druhou stranu, některé druhy sportů z nabídky respondenti neprovozují, přestože nabídka klubů a zařízení je, zvláště ve městech, snadno dostupná. Jsou to lední hokej, stolní tenis, cyklistika a volejbal.

Tabulka 3: Návštěvnost sportovních kroužků

Název kroužku	Venkov							Město			
	Třída							Třída			
	2.	3.	4.	5.	6.	8.	Součet	3.	4.	6.	Součet
žádný	11	3	1	4	5	10	34	6	10	10	26
aerobic	-	1	-	-	1	-	2	3	-	2	5
akrobat. rock and roll	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
atletika	-	-	-	-	-	-	-	3	5	2	10
baseball	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
basketbal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
bojová umění	-	-	-	-	-	-	-	1	3	4	8
florbal	1	5	2	4	4	6	22	3	-	1	4
fotbal	-	2	2	3	4	5	16	2	1	2	5
gymnastika	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	4
jezdeckví	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
krasobruslení	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
plavání	-	-	-	-	-	-	-	1	2	3	6
šachy	-	-	-	-	-	-	-	1	2	2	5
tenis	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
turistika	5	2	-	-	2	1	10	-	-	-	-

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastní šetření)

Graf 1: Účast na sportovních aktivitách

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastní šetření)

Graf 1 znázorňující porovnání zastoupení respondentů v organizovaných sportovních aktivitách ukazuje, že o 17% více se věnují těmto aktivitám děti ve městě. Při hlubším zkoumání dat v Tabulce 3 je vidět, že zatímco některé děti nenavštěvují kroužky žádné, jiné provozují dva, v některých případech i tři.

Otázka č. 3 (*Jaké kroužky zaměřené na pracovní technické činnosti vaše dítě navštěvuje?*) poskytla data pro porovnání návštěvnosti pracovních-technických kroužků.

Tabulka 4: Návštěvnost pracovních-technických kroužků

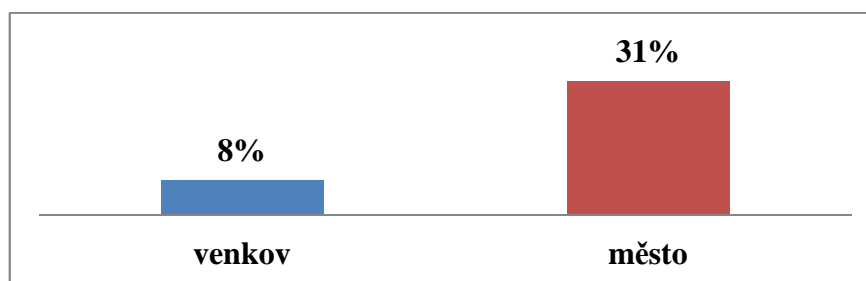
	Venkov							Město			
	Třída							Třída			
Název kroužku	2.	3.	4.	5.	6.	8.	Součet	3.	4.	6.	Součet
žádné	15	11	3	6	10	15	60	17	14	20	51
modelářství	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
práce s materiálem	-	-	-	-	1	-	1	3	4	5	12
příprava pokrmů	1	1	-	1	-	-	3	2	1	-	3
výpočetní technika	-	-	-	1	-	1	2	1	3	2	6

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastní šetření)

Z Tabulky 4 je patrné, že největší zastoupení bylo u položky práce s materiálem, a to téměř výhradně u dětí žijících ve městě. Využívané jsou i nabídky kroužků příprava pokrmů a výpočetní technika. Jedná se druh aktivit, které mají v nabídce zařízení DDM, školní družiny, ve městech i komerční sektor.

Pracovní trh v ČR se potýká s úbytkem kvalifikovaných odborníků a řemeslníků v technických profesích. Malý zájem o tuto oblast i u dětí potvrzují výsledky šetření např. u modelářských kroužků.

Graf 2: Účast na pracovních-technických aktivitách

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastní šetření)

Zatímco zájem o organizované pracovních-technické aktivity ve městě projevuje až jedna třetina dětí, na venkově je zájem malý (viz Graf 2). S přihlédnutím k výsledkům získaným u otázky č. 8, která mapuje neorganizované aktivity, je patrné, že děti žijící na venkově mají možnost využívat pracovních-technické aktivity v rámci neorganizovaných činností jako ruční práce a domácí práce.

Otázka č. 4 (*Jaké kroužky zaměřené na přírodovědné činnosti vaše dítě navštěvuje?*) byla zaměřena na organizované přírodovědné-ekologické činnosti.

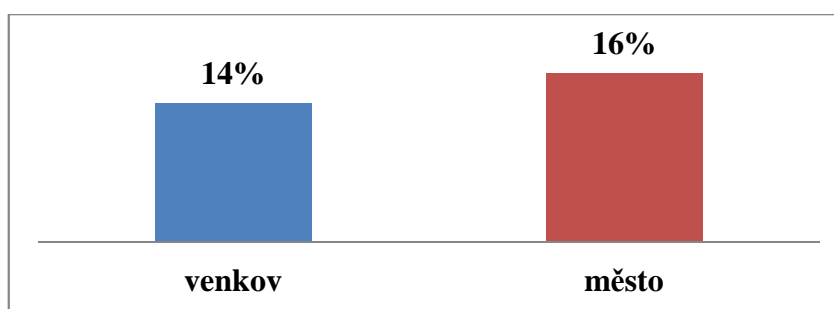
Tabulka 5: Návštěvnost přírodovědných kroužků

	Venkov							Město			
	Třída							Třída			
Název kroužku	2.	3.	4.	5.	6.	8.	Součet	3.	4.	6.	Součet
žádné	11	11	3	7	9	16	57	18	21	23	62
chovatelství	-	-	-	-	-	-	-	2	-	1	3
ochrana životního prostředí	5	1	-	1	2	-	9	3	1	5	9

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastní šetření)

Pěstitelské aktivity neoznačil žádný respondent z venkova. Chovatelské aktivity označili pouze tři respondenti z města. Z výsledků odpovědí na otázku č. 9 vyplývá, že děti z města i venkova dávají přednost chovatelským činnostem v rámci neorganizovaných aktivit. Aktivity v oblasti ochrany životního prostředí jsou zastoupeny po devíti respondentech z obou lokalit. To potvrzuje určitý současný trend zvýšeného zájmu o stav životního prostředí a stále většího počtu aktivit v této oblasti. Tato problematika je navíc stále častěji zastoupena ve vyučování v rámci školní výuky. Také příležitostné jednorázové akce přispívají k popularizaci a naplňování těchto aktivit.

Graf 3: Účast na přírodovědných aktivitách

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastní šetření)

Z Grafu 3 je patrné, že zastoupení obou skupin je vyrovnané. Celkově však lze hodnotit zájem o organizované přírodovědné aktivity jako malý. Celá řada činností, které děti vykonávají v rámci domácích nebo ručních prací, je spojena s oblastí

chovatelství a pěstitelství (zalévání a sázení rostlin, starost o hospodářská zvířata a získávání znalostí o chování domácích mazlíčků). Nabízí se vysvětlení, že děti, zvláště na venkově, se těmito činnostmi zabývají, ale nedokážou je jednoznačně přiřadit k přírodovědným aktivitám.

Otázka č. 5 (*Jaké kroužky zaměřené na esteticko-výchovné činnosti vaše dítě navštěvuje?*) byla zaměřena na zkoumání organizovaných esteticko-výchovných aktivit.

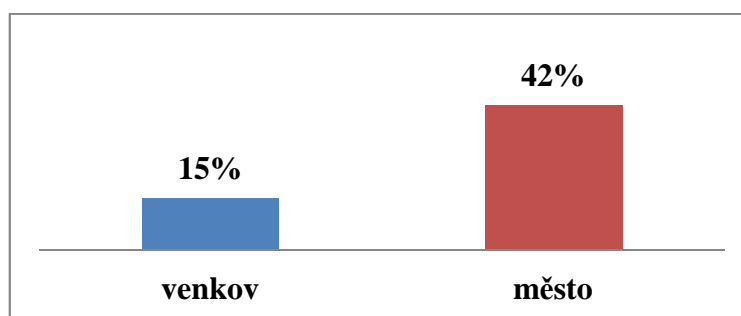
Tabulka 6: Návštěvnost esteticko-výchovných kroužků

Název kroužku	Venkov							Město			
	Třída							Třída			
	2.	3.	4.	5.	6.	8.	Součet	3.	4.	6.	Součet
žádné	15	10	3	6	9	13	56	14	11	18	43
zpěv, sborový zpěv	-	-	-	-	-	-	-	2	3	2	7
hra na hudební nástroj	1	2	-	1	1	-	5	4	2	4	10
dramatická tvorba	-	-	-	-	-	-	-	1	2	2	5
kreslení, výtvarka	-	-	-	-	-	-	-	1	2	-	3
tanec	-	-	-	1	1	3	5	1	2	3	6

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastní šetření)

Nejčastější aktivitou je hra na hudební nástroj, a to jak ve městě, tak na venkově. Dalším v pořadí je zpěv ve městě a tanec na venkově. Žádný z respondentů neoznačil možnost literární tvorby. Na venkově není zastoupen žádný respondent v položce zpěv, dramatická tvorba a kreslení. Důvodem těchto rozdílů může být mnohem větší nabídka a rozmanitost esteticko-výchovných aktivit ve městě.

Graf 4: Účast na esteticko-výchovných aktivitách

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastní šetření)

Graf 4 znázorňuje velmi malé procento zájmu u dětí žijících na venkově. Větší zájem ve městě je podporován blízkostí a množstvím různých kulturních zařízení, častým a pravidelným pořádáním kulturních akcí.

Otázka č. 6 (*Jaké kroužky zaměřené na společensko-vědní činnosti vaše dítě navštěvuje?*) zkoumala organizované společensko-vědní aktivity.

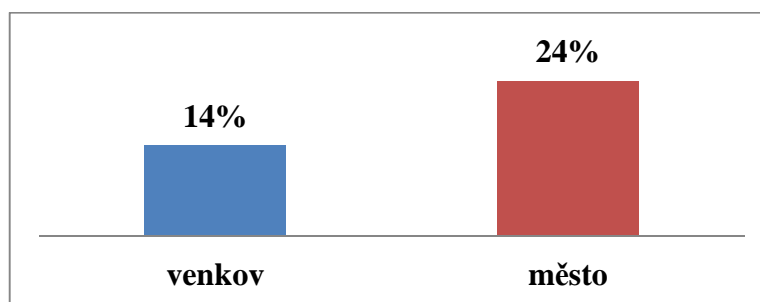
Tabulka 7: Návštěvnost společensko-vědních kroužků

Název kroužku	Venkov							Město			
	Třída							Třída			
	2.	3.	4.	5.	6.	8.	Součet	3.	4.	6.	Součet
žádné	16	12	3	6	7	13	57	19	14	23	56
studium cizích jazyků	-	-	-	2	4	3	9	4	8	6	18

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastní šetření)

Z Tabulky 7 je zřejmé, že nejvíce žádané jsou různé jazykové kroužky. Ve městě se věnuje studiu cizích jazyků 18 dětí, na venkově 9 z celkového počtu respondentů. Tuto aktivitu podporuje celospolečenský zájem a široká podpora studia cizích jazyků významnými státními institucemi. Největší část těchto aktivit organizují školy a také DDM. Sběratelství jako organizovaná aktivita nebylo v dotaznících označeno ani jednou. Většina dětí pravděpodobně provozuje sběratelství jako neorganizovanou činnost a jednotlivé aspekty těchto aktivit probíhají na úrovni vrstevnických skupin, spolužáků a přátel.

Graf 5: Účast na společensko-vědních aktivitách

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastní šetření)

V Grafu 5 je patrné, že procento respondentů se zájmem o organizované společensko-vědní aktivity je větší ve městě, ale celkově je nízké.

Otázka č. 7 (*Jaké organizace a instituce uskutečňují organizované volnočasové aktivity vašich dětí?*) uzavírala blok otázek se zaměřením na organizované volnočasové aktivity. Respondenti měli označit organizace a instituce, ve kterých probíhají jejich organizované aktivity. Někteří respondenti navštěvují hned několik kroužků, které jsou organizovány školní družinou nebo DDM. Proto bylo sestavení žebříčku nejnavštěvovanější organizace nebo instituce (vytvořeného na základě označených položek v dotazníku) zavádějící. Pro účely této práce nebyl počet respondentů navštěvujících určitou organizaci nebo instituci podstatný. Účelem bylo zjistit, které organizace a instituce organizované aktivity dětem poskytují.

Tabulka 8: Návštěvnost organizací a institucí

	Venkov							Město			
	Třída							Třída			
Organizace a instituce	2.	3.	4.	5.	6.	8.	Součet	3.	4.	6.	Součet
žádná	4	2	1	0	1	4	12	4	1	0	5
Skaut (Junák)	5	1	-	1	2	-	9	3	1	1	5
DDM	1	-	-	-	-	-	1	7	4	14	25
ZUŠ	-	-	-	2	1	-	3	7	7	8	22
sportovní oddíl, klub, TJ	-	3	2	3	4	5	17	12	17	21	50
občanské sdružení	-	-	-	1	2	3	6	7	6	3	16
školní družina / klub	7	10	2	8	11	11	49	7	12	8	27

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastní šetření)

Vzhledem k největšímu počtu odpovědí u organizovaných sportovních aktivit, bylo možné předpokládat, že nejvíce navštěvovaných aktivit pořádají sportovní oddíly, kluby a tělovýchovné jednoty. To se potvrdilo u 50 respondentů žijících ve městě. Tam je nabídka těchto organizací velká. U respondentů žijících na venkově byl označen největší počet, a to 49, u školní družiny a klubu. Sportovní oddíly, kluby a tělovýchovné jednoty byly zastoupeny na venkově 17 respondenty. Nabídky Sokola nevyužívají respondenti ani ve městě ani na vesnici, přestože organizace v těchto lokalitách mají dlouholetou tradici a obvykle disponují vlastním zařízením pro sportovní aktivity. Tradičně velký počet respondentů ve městě využívá nabídky DDM a to 25. Na venkově tyto organizace nefungují, proto jsou označeny pouze u dětí, které dojíždějí do města. Stejným způsobem dojíždějí děti i do ZUŠ, které jsou provozovány také jen ve městech. Hnutí Duha a Brontosaurus nevedl nikdo z respondentů. Nikdo také nevedl

organizaci YMCA nebo nějakou církevní-náboženskou společnost. Z politicko-historického hlediska je zajímavé porovnání zájmu o skautské hnutí Junák a mládežnickou organizaci Pionýr. Zatímco skautské hnutí označilo 5 respondentů z města a 9 z venkova, pionýrskou organizaci neoznačil nikdo.

Otázka č. 8 (*Jakými neorganizovanými činnostmi tráví vaše dítě nejčastěji volný čas?*) byla orientována na neorganizované aktivity. Respondenti označili pět nejčastějších neorganizovaných aktivit z nabídky. V Tabulce 9 jsou zaznamenány všechny číselné hodnoty. Pro větší názornost byl sestrojen samostatný Graf 6 pro venkov a samostatný Graf 7 pro město. Jednotlivé aktivity jsou zobrazeny od nejčastějších po nejméně využívané.

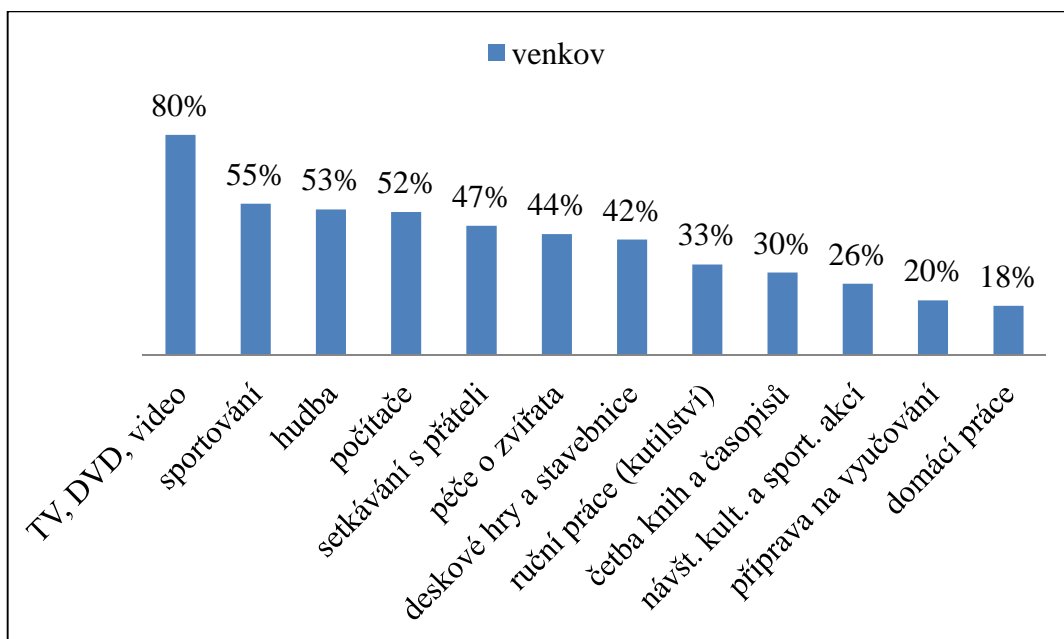
Tabulka 9: Trávení volného času neorganizovanými aktivitami

	Venkov							Město			
	Třída							Třída			
Neorganizované aktivity	2.	3.	4.	5.	6.	8.	Součet	3.	4.	6.	Součet
sledování TV, DVD a video	10	9	3	6	10	15	53	23	22	29	74
poslech hudby	8	8	1	5	6	7	35	6	8	13	27
domácí práce	2	2	1	1	2	4	12	4	2	3	9
setkávání s přáteli	8	5	1	4	6	7	31	10	10	17	37
péče o domácí zvířata	7	5	1	4	3	9	29	6	6	4	16
návštěva kult. a sport. akcí	4	4	-	2	3	4	17	9	7	8	24
sportování	12	6	1	3	5	9	36	16	18	23	57
literatura, četba	3	3	2	3	3	6	20	7	7	6	20
počítače	10	6	2	2	6	8	34	10	8	17	35
ruční práce	5	5	-	3	4	5	22	6	4	5	15
příprava na vyučování	1	3	1	3	3	2	13	9	10	9	28
hraní desk. her, stavebnice	10	4	2	4	4	4	28	9	8	11	28

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastní šetření)

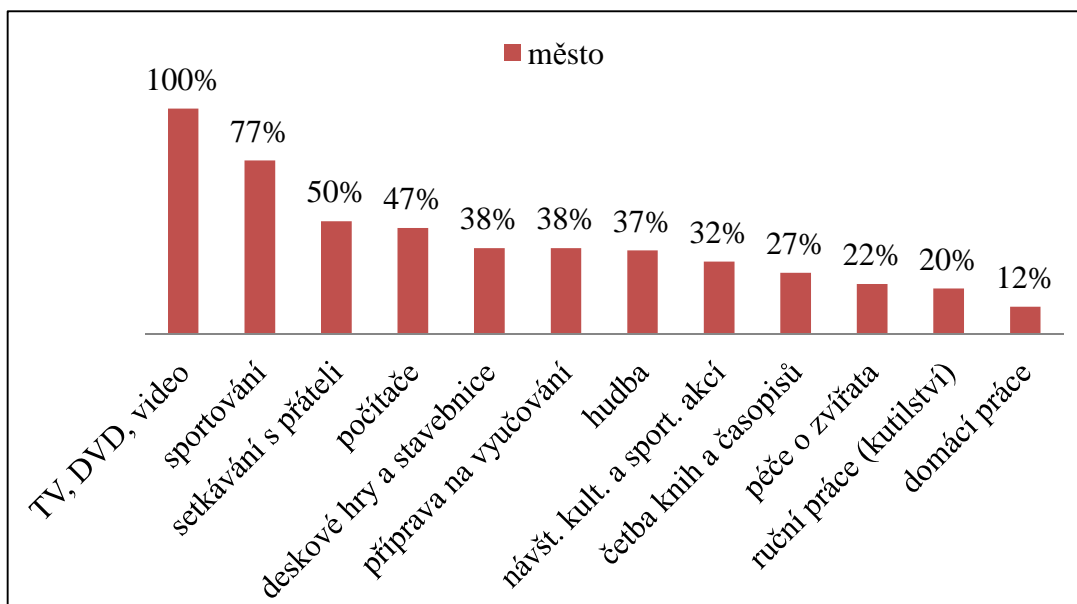
100% zastoupení respondentů žijících ve městě u sledování TV, DVD a videa potvrzuje, že tato činnost je v současnosti neodmyslitelnou součástí trávení volného času dětí. Na venkově označilo tuto možnost 80% a je s velkým odstupem také nejčastější neorganizovanou aktivitou. Druhou nejčastější aktivitou je, jak ve městě, tak na venkově, sportování. Vyšší zastoupení položek: péče o zvířata, deskové hry a stavebnice a také u ručních prací (kutilství) u respondentů na venkově poukazuje na to, že tyto činnosti jsou určitou náhradou nedostatečné nabídky podobných aktivit organizovaných.

Graf 6: Trávení volného času neorganizovanými aktivitami – venkov

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastní šetření)

Graf 7: Trávení volného času neorganizovanými aktivitami – město

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastní šetření)

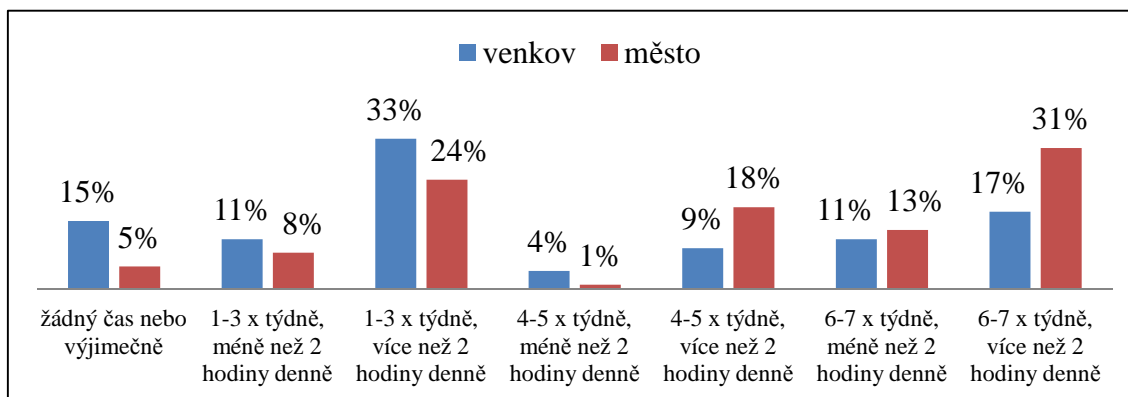
Otázka č. 9 (Kolik času stráví vaše dítě aktivitami na počítači (PC, tablet, play station, video hry?) porovnávala čas strávený aktivitami na počítači. Z předchozí otázky č. 8 vyplývá, že čas strávený u počítače je čtvrtou nejčastější neorganizovanou volnočasovou aktivitou ve městě i na venkově. V obou případech se týká přibližně poloviny respondentů.

Tabulka 10: Trávení volného času aktivitami na počítači

	Venkov							Město			
	Třída							Třída			
Čas trávený na počítači	2.	3.	4.	5.	6.	8.	Součet	3.	4.	6.	Součet
žádný čas nebo výjimečně	7	3	-	-	-	-	10	3	1	-	4
1–3 x týdně, méně než 2 hodiny	-	-	-	4	3	-	7	-	1	5	6
1–3 x týdně, více než 2 hodiny	9	7	2		1	3	22	8	7	3	18
4–5 x týdně, méně než 2 hodiny	-	-	-	1	-	2	3	-	-	1	1
4–5 x týdně, více než 2 hodiny	-	2	-	-	2	2	6	9	2	2	13
6–7 x týdně, méně než 2 hodiny	-	-	-	-	1	6	7	-	2	7	9
6–7 x týdně, více než 2 hodiny	-	-	1	3	4	3	11	3	9	11	23

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastní šetření)

Graf 8: Trávení volného času aktivitami na počítači

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastní šetření)

Z podrobné Tabulky 10 a názorného Grafu 8 lze zjistit, že děti ve městě tráví u počítače více času než děti na venkově. 31% dětí ve městě tráví aktivitami na počítači téměř celý týden více než 2 hodiny denně. To je o 14% více než u dětí na venkově. 33% dětí na venkově tráví čas aktivitami u počítače 1–3 x týdně více než 2 hodiny denně. 15% dětí na venkově počítač nevyužívá. Ve městě ho nevyužívá pouze 5%.

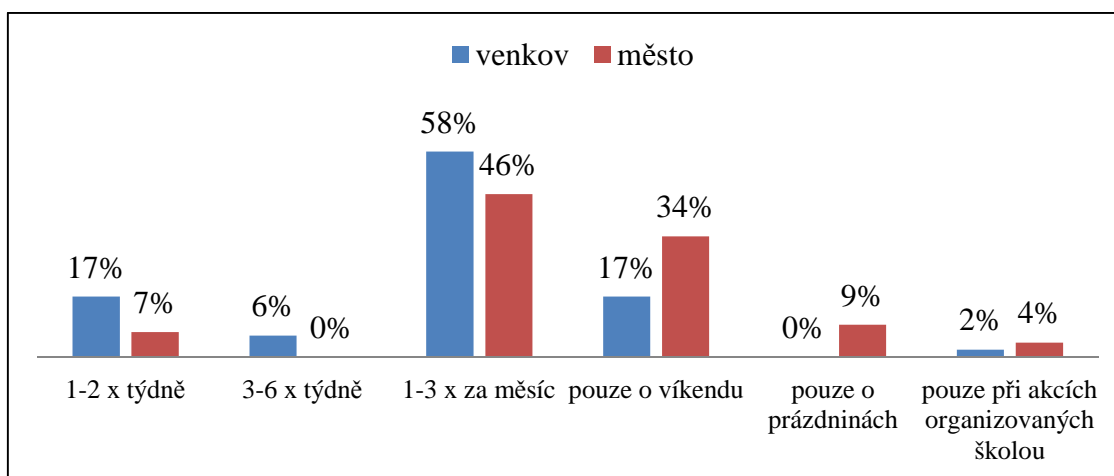
Otázka č. 10 (*Jak často tráví vaše dítě volný čas v přírodě?*) se zabývala trávením volného času v přírodě. Děti žijící na venkově mají do přírody blíž. Zajímalo nás, jak často této výhody využívají.

Tabulka 11: Trávení volného času v přírodě

	Venkov							Město			
	Třída							Třída			
Čas strávený v přírodě	2.	3.	4.	5.	6.	8.	Součet	3.	4.	6.	Součet
nikdy nebo výjimečně	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1–2 x týdně	2	4	2	1	1	1	11	1	2	2	5
3–6 x týdně	1	-	-	-	1	2	4	-	-	-	-
1–3 x za měsíc	10	6	1	5	8	9	39	7	11	16	34
pouze o víkendu	2	2	-	2	1	4	11	9	7	9	25
pouze o prázdninách	-	-	-	-	-	-	-	4	1	2	7
pouze při akcích organ. školou	1	-	-	-	-	-	1	2	1	-	3

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastní šetření)

Graf 9: Trávení volného času v přírodě

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastní šetření)

Nejčastější variantou odpovědi byla možnost: 1–3 x za měsíc. 58% dětí žijících na venkově a 46% dětí žijících ve městě zvolilo právě tuto možnost. Druhou nejčastější variantou byla možnost: pouze o víkendu. Zvláště děti z města využívají tuto možnost při chalupaření, v zimních měsících to bývá lyžování na horách. Varianty odpovědí: 1–2 x týdně a 3–6 x týdně označili častěji respondenti z venkova. Několik jedinců označilo možnost: pouze o prázdninách nebo pouze při akcích organizovaných školou, což lze hodnotit jako zcela nedostatečné.

6.6 Shrnutí cílů a hypotéz

Cílem bakalářské práce bylo zjistit, jak využívají nabídku volnočasových aktivit děti z města a jak děti z venkova. Data byla získána prostřednictvím dotazníkového šetření, poté vyhodnocena a následně porovnána. To umožnilo zjistit, jaké jsou ve využití volnočasových aktivit ve městě a na venkově rozdíly.

Jednotlivé otázky byly rozděleny do bloků, které reprezentovaly dva hlavní okruhy. První okruh reprezentoval organizované volnočasové aktivity, druhý okruh reprezentoval neorganizované aktivity. Další otázky šetřily četnost trávení volného času dětí v přírodě a aktivitami na počítači.

V souhrnném porovnání jednotlivých druhů organizovaných volnočasových aktivit a to: sportovních, pracovních-technických, přírodovědných, esteticko-výchovných a společensko-vědních se 36% dotazovaných respondentů z města věnuje alespoň jedné z nabízených aktivit. Na venkově se do těchto aktivit zapojuje 20% z dotazovaných. Toto zjištění přináší odpověď na první stanovenou hypotézu: Děti z města navštěvují více organizovaných kroužků než děti z venkova. Hypotéza byla potvrzena, přestože je z vyhodnocení jednotlivých druhů aktivit patrné, že některé, např. sportovní a esteticko-výchovné, výrazně převyšují aktivity přírodovědné a společensko-vědní. Potvrdil se předpoklad, že město nabízí dětem mnohem více organizovaných aktivit a děti je využívají.

Využívání sportovních aktivit bylo předmětem druhé stanovené hypotézy: Děti z venkova mají méně sportovních aktivit než děti z města. 48% dětí z města navštěvuje organizované aktivity a 77% provozuje neorganizované aktivity. Aktivity dětí z venkova jsou v obou oblastech přibližně o třetinu nižší – 32% u organizovaných a 55% u neorganizovaných sportovních aktivit. Stanovená hypotéza se opět potvrdila. Předpoklad, že děti mají ve městě větší nabídku v oblasti organizovaného sportu a využívají ji, byl správný. Děti z města převyšují svoji aktivitou děti z venkova i u neorganizovaného sportování. V tomto případě se nedal výsledek snadno předpovědět a do jisté míry signalizuje neuspokojivý stav.

Prostřednictvím otázky č. 10 byla zároveň zkoumána i třetí hypotéza: Děti z venkova chodí častěji do přírody než děti z města. Předpoklad byl potvrzen, výsledky ukázaly, že děti z venkova tráví volný čas v přírodě častěji než děti z města. Většina

respondentů uvedla, že chodí do přírody 1–3 x za měsíc. V tomto případě převyšuje aktivita dětí z venkova (58%) aktivitu dětí z města (46%). I v dalších alternativách převažuje aktivita dětí z venkova. U variant odpovědí: pouze o prázdninách a pouze při akcích organizovaných školou odpovědělo kladně více dětí z města. Takový výsledek je varující a znamená to, že určité procento dětí se dostane do přírody jen několikrát za rok.

Počítače a jejich různé mutace ve formě playstation, videoher, nintendo, smart telefonů, tabletů atd. zabírají stále větší a větší část volného času dětí, a to nejen v ekonomicky silnějších lokalitách. Úkolem šetření bylo zjistit, zda se trávením volného času aktivitami na počítači vyrovnají děti z venkova dětem z města. Pro tento účel byla stanovena čtvrtá hypotéza: Děti z města i venkova tráví srovnatelné množství volného času aktivitami na počítači. Vyhodnocením odpovědí bylo zjištěno, že děti ve městě tráví volný čas u počítače častěji než děti z venkova. 31% respondentů z města označilo odpověď, která definuje nejčastější frekvenci trávení času u počítače (každý den v týdnu více než dvě hodiny). V tomto případě předčily děti z města téměř o polovinu děti z venkova. Variantu: nikdy nebo téměř nikdy označilo 15% dětí z venkova. V tomto případě nebyl předpoklad potvrzen. Děti z města, nemají tolik možností trávit čas mimo dům nebo byt. Okruh neorganizovaných aktivit je tak částečně omezen, a proto více využívají možnosti zabavit se aktivitami na počítači.

Získaná data nabídla podnětné informace pro sekundární analýzu. Při vyhodnocování získaných dat bylo zjištěno, že dívky na venkově mají nízkou účast na dostupných sportovních aktivitách. Z uvedených odpovědí vyplývá, že jsou nejvíce, a téměř výhradně, zastoupeny v turistickém kroužku. Taková zjištění ukazují, že nabídka sportovních volnočasových aktivit je pro dívky na venkově nedostatečná.

ZÁVĚR

Volnočasové aktivity jsou důležitou součástí v období vývoje a výchovy dětí. Rozvíjí jejich osobnost, dovednosti, naplňují jejich zájmy a potřebu hrát si. Správné využívání volného času ovlivňuje jejich budoucí vztah ke společnosti, uplatnění se v dospělosti a především usměrňuje jejich chování v období pubescence a adolescence. Děti aktivně zapojené do společensky prospěšných činností nejsou ohroženy negativními vlivy, delikventními nebo patologickými jevy.

Z mnoha faktorů, které ovlivňují správné využívání volného času, jsme se v této práci zaměřili na vliv prostředí. V teoretické části jsme vymezili základní pojmy této problematiky. Nejprve jsme definovali volný čas obecně, jeho funkci a historický vývoj. Dále jsme popsali volný čas dětí, charakterizovali pojem dětství, zájmy a hru jako nejvýznamnější aktivitu období dětství. Rozdělili jsme volnočasové aktivity na odpočinkové, rekreační a zájmové. Podrobněji jsme se zabývali jednotlivými druhy zájmových činností.

Další oblastí spjatou s touto problematikou jsou instituce a zařízení umožňující správné a aktivní využívání volného času. V závěru teoretické části jsme se podrobněji věnovali prostředí pro volný čas. Blíže jsme se seznámili s lokálním prostředím, a to především s prostředím města a venkova.

V úvodu praktické části bakalářské práce jsme vymezili cíle a výzkumné hypotézy. Předmětem zájmu našeho šetření bylo zjistit, jaké jsou volnočasové aktivity dětí a jaký je rozdíl v jejich využívání mezi dětmi z města a dětmi z venkova. Prostřednictvím kvantitativního výzkumu a dotazníkové metody jsme získali soubor dat ze základní školy z pražské městské části Holešovice a z venkovské základní školy v Mutějovicích.

Vyhodnocením jednotlivých odpovědí z dotazníku jsme zjistili, že děti žijící ve městě navštěvují více organizovaných kroužků než děti žijící na venkově. Zvláště v oblasti organizovaných sportovních a esteticko-výchovných kroužků mají větší zastoupení než děti z venkova. Potvrzuje se, že pokud je nabídka takovýchto aktivit pestrá, pak i zájem dětí je větší. Zvláště u atraktivních sportovních odvětví jako jsou aerobic, bojová umění a především florbal, je prokazatelný zájem. Florbal patří v současnosti k nejoblíbenějším sportům, a to i na venkově. Důvodem je jeho nenáročnost na technické vybavení, prostory a charakter hry. Jedná se o kolektivní

sport, který nevyžaduje zvláštní specializovaný trénink a je velmi vhodný pro rekreační volnočasovou činnost. Bohužel zároveň odčerpává velkou část dětí jiným sportovním odvětvím, jako jsou gymnastika, atletika nebo lední hokej.

Pohyb na zdravém vzduchu je, zvláště ze zdravotního, ale také environmentálního hlediska, důležitou součástí volnočasových aktivit. Venkov, který je úzce spjat s přírodou, umožňuje zde žijícím dětem trávit v přírodě mnohem více času. Tato výhoda se projevila i ve výsledcích našeho šetření. Venkovské děti tráví čas v přírodě častěji. Bohužel některé městské děti se do přírody dostanou jen velmi málo. Takový stav může mít v budoucnosti negativní vliv nejen na jejich zdraví, životní styl, ale i na vztah jedince k odpovědnému chování k životnímu prostředí.

Vědecko-technický vývoj umožnil využití nejmodernější techniky a různých zařízení pro zábavu i usnadnění namáhavé práce. Pestrost nabídky počítačové techniky je nevyčerpatelná a vývoj virtuálních her stále rychlejší. Počítačová virtuální realita je realitou dneška a děti ji přijímají mnohem snadněji než dospělí. Velká část dětí má vlastní počítač, a tím i přístup do světa, který je těžko kontrolovatelný. Přílišné trávení volného času hraním her na počítači může omezit vývoj dítěte nejen pasivitou k ostatním činnostem, ale i zdravotně a psychicky. Závislost na počítačových hrách se stává dalším negativním jevem vedle záškoláctví, vandalismu, alkoholismu nebo šikany. Naše šetření prokázalo, že přibližně polovina dětí věnuje značnou část volného času aktivitám na počítači. Je důležité si uvědomit, že se jednalo o děti ve věku mezi 7 až 14 lety, a že jejich aktivita v hraní her na počítači a počet hráčů bude s velkou pravděpodobností s přibývajícím věkem vzrůstat. Rozdíl mezi dětmi z města a venkova se bude stále zmenšovat. Současné zkušenosti s rychlostí vývoje techniky a pronikání počítačové techniky do světa dětí nás opravňují k přesvědčení, že dnešní výsledky již patří minulosti a příštím šetřením bude i čtvrtá hypotéza potvrzena.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. 1. vyd. Praha Univerzita Karlova, 1993, s. 133. ISBN 80-7066-534-3.

FORET, M. *Marketingový průzkum. Poznáváme svoje zákazníky*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2008. ISBN 978-80-251-2183-2.

HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.

HUK, J. *Výzkum veřejného mínění a mediální publikum*. 2. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2013. ISBN 978-80-7452-031-0.

KRAUS, B., et al. *Člověk - prostředí - výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

KRAUS, B. *Sociální aspekty výchovy*. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999. ISBN 80-7041-135-X.

KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0643-9.

KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního způsobu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010. ISBN 978-80-247-2456-0.

PÁVKOVÁ, J. a kolektiv. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-569-5.

PRŮCHA, J. *Pedagogický slovník*. 6. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.

PŘADKA, M., KNOTOVÁ, D. a FALTÝSKOVÁ, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3469-6.

ROZSYPALOVÁ, M., ČECHOVÁ, V. a MELLANOVÁ, A. *Psychologie a pedagogika I pro střední zdravotnické školy*. 1. vyd. Praha: Informatorium, 2003. ISBN 80-7333-014-8.

SPOUSTA, V., et al. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996. ISBN 80-210-1274-9.

SPOUSTA, V., et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-1007-X.

VÁŽANSKÝ, M., SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 1995. ISBN 80-901737-9-9.

Seznam použitých internetových zdrojů

Základní škola Mutějovice. *O škole*. [online]. 2015 [cit. 2014-12-04]. Dostupné z: <http://www.zsmutejovice.cz/>

Oficiální stránky Obce Mutějovice. *Obec Mutějovice*. [online]. 2014 [cit. 2014-12-10]. Dostupné z: <http://www.mutejovice.cz/>

Základní škola Fr. Plamínkové. *O naší škole*. [online]. 2014 [cit. 2014-12-12]. Dostupné z: <http://www.plaminkova.cz/>

Městská část Praha 7. *O Praze 7*. [online]. 2012 [cit. 2014-12-15]. Dostupné z: <http://www.praha7.cz/>

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Seznam tabulek

Tabulka 1: Základní parametry výzkumného souboru – venkov	48
Tabulka 2: Základní parametry výzkumného souboru – město	48
Tabulka 3: Návštěvnost sportovních kroužků	49
Tabulka 4: Návštěvnost pracovních-technických kroužků	50
Tabulka 5: Návštěvnost přírodovědných kroužků	51
Tabulka 6: Návštěvnost esteticko-výchovných kroužků	52
Tabulka 7: Návštěvnost společensko-vědních kroužků	53
Tabulka 8: Návštěvnost organizací a institucí	54
Tabulka 9: Trávení volného času neorganizovanými aktivitami	55
Tabulka 10: Trávení volného času aktivitami na počítači	57
Tabulka 11: Trávení volného času v přírodě	58

Seznam grafů

Graf 1: Účast na sportovních aktivitách	49
Graf 2: Účast na pracovních-technických aktivitách	50
Graf 3: Účast na přírodovědných aktivitách	51
Graf 4: Účast na esteticko-výchovných aktivitách	52
Graf 5: Účast na společensko-vědních aktivitách	53
Graf 6: Trávení volného času neorganizovanými aktivitami – venkov	56
Graf 7: Trávení volného času neorganizovanými aktivitami – město	56
Graf 8: Trávení volného času aktivitami na počítači	57
Graf 9: Trávení volného času v přírodě	58

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Dotazník

I

Příloha A – Dotazník

Dotazník

Vážený rodiče, jsem studentem Univerzity J. A. Komenského v Praze a rád bych Vás požádal o vyplnění dotazníku, který využiji pro svou bakalářskou práci na téma: Volnočasové aktivity dětí ve městě a na venkově. Dotazník je anonymní, prosím o pravdivé odpovědi. (vybrané položky z nabídky označte křížkem)

1. Vaše dítě je: dívka chlapec Bydliště: město venkov Třída:

2. Jaké sportovní kroužky vaše dítě pravidelně navštěvuje?

☐ žádné	☐ fotbal	☐ basketbal
☐ lední hokej	☐ atletika	☐ gymnastika
☐ bojová umění	☐ aerobik	☐ cyklistika
☐ tenis	☐ stolní tenis	☐ volejbal
☐ plavání	☐ florbal	☐ turistika
☐ jiné (uved'te jaké).....		

3. Jaké kroužky zaměřené na pracovní-technické činnosti vaše dítě navštěvuje?

☐ žádné	☐ modelářství
☐ elektrotechnika, výpočetní technika	☐ audio, video, fotografování
☐ příprava pokrmů	☐ práce s materiály (šití, hrnčířství atd.)
☐ jiné (uved'te jaké)	

4. Jaké kroužky zaměřené na přírodovědné činnosti vaše dítě navštěvuje?

☐ žádné	☐ pěstičství
☐ chovatelství	☐ ochrana a tvorba životního prostředí
☐ jiné (uved'te jaké).....	

5. Jaké kroužky zaměřené na esteticko-výchovné činnosti vaše dítě navštěvuje?

☐ žádné	☐ kreslení, výtvarka
☐ zpěv, sborový zpěv	☐ tanec
☐ hra na hudební nástroj	☐ literární tvorba
☐ dramatická tvorba (např. divadelní, recitační kroužek)	
☐ jiné (<i>uved'te jaké</i>)	

6. Jaké kroužky zaměřené na společenskovední činnosti vaše dítě navštěvuje?

☐ žádné	☐ studium cizích jazyků	☐ sběratelství
☐ jiné (<i>uved'te jaké</i>)		

7. Jaké organizace a instituce uskutečňují organizované volnočasové aktivity vašich dětí?

☐ Skaut (Junák)	☐ Pionýr
☐ Sokol	☐ Sportovní oddíl, klub, tělovýchovná jednota
☐ Duha	☐ Brontosaurus
☐ DDM	☐ Školní družina, školní klub
☐ Základní umělecká škola	☐ Jazyková škola
☐ Občanské sdružení	☐ YMCA, YWCA
☐ Církevní-náboženská společnost	☐ Žádná z uvedených

8. Jakými neorganizovanými činnostmi tráví vaše dítě nejčastěji volný čas?

(*křížkem označte 5 nejčastějších činností*)

☐ sledování televize, DVD a videa	☐ literatura (čtení knih, časopisů, novin)
☐ poslech hudby	☐ počítače (internet, tablet, videohry)
☐ domácí práce	☐ ruční práce (kutilství)
☐ setkávání s přáteli	☐ příprava na vyučování, učení
☐ péče o domácí zvířata	☐ hraní deskových her, stavebnice
☐ návštěva kulturních a sportovních akcí	
☐ sportování (kolečkové brusle, skateboard, posilování atd.)	
☐ jiné (<i>uved'te jaké</i>)	

9. Kolik času stráví vaše dítě aktivitami na počítači (PC, tablet, playstation, videohry)?

☐ 1–3 x týdně, méně než 2 hodiny denně	☐ 1–3 x týdně, více než 2 hodiny denně
☐ 4–5 x týdně, méně než 2 hodiny denně	☐ 4–5 x týdně, více než 2 hodiny denně
☐ 6–7 x týdně, méně než 2 hodiny denně	☐ 6–7 x týdně, více než 2 hodiny denně
☐ žádný čas nebo výjimečně	

10. Jak často tráví vaše dítě volný čas v přírodě?

☐ každý den	☐ 1–2 x týdně
☐ 3–6 x týdně	☐ 1–3 x za měsíc
☐ pouze o víkendu	☐ pouze o prázdninách
☐ nikdy nebo výjimečně	☐ pouze při akcích organizovaných školou
☐ jiné (<i>uved'te jak často</i>).....	

Děkuji za vyplnění dotazníku.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Vlastimil Kubínek

Obor: Sociální a mediální komunikace

Forma studia: kombinované studium

Název práce: Volnočasové aktivity dětí ve městě a na venkově

Rok: 2015

Počet stran textu bez příloh: 55

Celkový počet stran příloh: 3

Počet titulů českých použitých zdrojů: 15

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 4

Vedoucí práce: Mgr. Jana Zachová